

Olje- og energidepartementet
Postboks 8148 Dep
0033 OSLO

Vår dato: 18.11.2019
Vår ref.: 201901315-154
Arkiv: 617
Deres dato:
Deres ref.:

Saksbehandler:
Inger Helene Waagaard Riddervold
Anne Maren Aabøe

Haram vindkraftverk - Oversendelse av klager på vedtak om detaljplan/miljø-transport og anleggsplan og forlenget konsesjon

Vedtak datert 30.08.2019 om godkjent detaljplan, miljø-, transport og anleggsplan (MTA) og konsesjonspliktige endringer, som gjelder Haram vindkraftverk med tilhørende nettilknytning er påklaget av 30 klagere. Vi har er i tillegg mottatt et brev som er videresendt fra Fylkesmannen i Møre- og Romsdal.

Åtte av klagene anmodet om utsatt iverksetting av vedtaket. Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) besluttet den 04.10.2019 utsatt iverksetting for Haram vindkraftverk til klagene er endelig avgjort av Olje- og energidepartementet.

Alle klagene er gitt innen klagefristen. NVE mener alle klagerne har en geografisk eller tematisk tilknytning til vedtakene. Mange av klagene har like eller tilsvarende klagegrunner. NVE har derfor tatt alle klagene inn til klagebehandling uten en nærmere og inngående vurdering av rettslig klageinteresse etter forvaltningsloven § 28. NVE har forberedt klagene i tråd med forvaltningsloven § 33.

Vi kan ikke se at noen av klagene gir grunnlag for å endre vårt vedtak av 30.08.2019. Klagene oversendes derfor til Olje- og energidepartementet for endelig avgjørelse.

I godkjenningsvedtaket om MTA- og detaljplan, satte NVE følgende vilkår av hensyn til fugl: «Anleggsarbeid mellom turbin 2 og 1, i tillegg til på turbinpunkt 1, skal ikke foregå i perioden februar – juli.» På forespørsel fra Haram Kraft, presiserte NVE i epost datert 21.10.2019 at vilkåret gjelder fra 1. februar til 31. juli, og at med anleggsarbeid menes all aktivitet. Haram Kraft klaget ikke på vedtaket/vilkåret innen fristen, men den 06.11.2019 mottok NVE en søknad fra Haram kraft om å endre den ovennevnte vilkåret til: «anleggsarbeidene skal ikke foregå innenfor perioden fra og med mars til og med mai (3 mnd)». Selv om søknaden fra Haram Kraft ikke formelt sett er en klage, mener vi det er grunnlag for å innlemme denne i klagebehandlingen.

Bakgrunn for saken

NVE ga den 24.06.2008 Haram Kraft AS konsesjon til å bygge og drive Haram vindkraftverk med tilhørende infrastruktur i Haram kommune, med installert effekt på 66 MW. Samtidig fikk Tafjord Kraftnett AS tillatelse til nettilknytning av vindkraftverket. Vedtakene ble påklaget, og stadfestet av Olje- og energidepartementet den 14.12.2009. OEDs vedtak ble gitt som statlig plan.

NVE gav i vedtak av 07.08.2012 utsatt frist for idriftsettelse av anlegget til 31.12.2014 og den 30.01.2014 ga NVE ny frist for idriftsettelse til 31.12.2020.

25.01.2019 gav NVE Haram Kraft AS tillatelse til endret nettilknytning med 33 kV jord- og sjøkabel og tillatelse til kaianlegg ved Håneset. Vedtaket ble ikke påklaget. Gjeldende konsesjon for Haram vindkraftverk med tilhørende infrastruktur er datert 07.02.2019. Frist for idriftsettelse er 31.12.2021.

I forbindelse med behandling av denne MTA- og detaljplanen, søkte Haram Kraft om å forlenge varigheten på anleggskonsesjonen for Haram vindkraftverk fra 25 år til 30 år, det vil si fram til 31.12.2051. I medhold av energiloven §3-1 ga NVE tillatelse til dette i vårt vedtak datert 30.08.2019.

MTA- og detaljplan omfatter utbygging av et vindkraftverk bestående av totalt 8 vindturbiner. I konsesjonsbehandlingen av Haram vindkraftverk ble det lagt til grunn en løsning med 16 turbiner. Den endelige utbyggingsløsningen har turbiner med uendret totalhøyde, sammenlignet med den løsningen som ble vurdert i konsesjonsbehandlingen.

Figur 1 viser planområdet for Haram vindkraftverk

Klagene

NVE har mottatt 30 klager på vårt vedtak om godkjenning av detaljplan/MTA for Haram vindkraftverk. Vi har i tillegg mottatt et brev som er videresendt fra Fylkesmannen i Møre- og Romsdal (avsender Birgit O. Kjerstad). Mange av klagerne har like eller tilsvarende klagegrunner, og NVE har derfor valgt å presentere klagerne begrunnelse tematisk i det følgende. En sammenfatning av klagerne finnes i vedlegg 1. NVE har kun tatt med de forhold som er aktuelle for behandling av klagerne MTA og detaljplan for Haram vindkraftverk og konsesjonspliktige endringer.

E-post: nve@nve.no, Postboks 5091, Majorstuen, 0301 OSLO, Telefon: 22 95 95 95, Internett: www.nve.no
Org.nr.: NO 970 205 039 MVA Bankkonto: 7694 05 08971

Hovedkontor
Middelthunsgate 29
Postboks 5091, Majorstuen
0301 OSLO

Region Midt-Norge
Abels gate 9
7030 TRONDHEIM

Region Nord
Kongens gate 52-54
Capitolgården
8514 NARVIK

Region Sør
Anton Jenssensgate 7
Postboks 2124
3103 TØNSBERG

Region Vest
Naustdalsvegen. 1B
6800 FØRDE

Region Øst
Vangsvæien 73
Postboks 4223
2307 HAMAR

Klagere:

Haram kommune
Norsk Televisjon AS (NTV)
Norsk Ornitologisk Forening (NOF)
Aksjonsgruppa «Nei til vindkraftverk på Haramsøy»
Ytre Haram Vasslag v/ Harald Olav Haram
Johanne Rogne
Guttorm Ulla
Herbjørg Karin Longva
Steinar Åkre
Staale Leif Aasebø og Jorunn Ulstein Fjørtoft
Åsmund Ulla og Grethe Flem Ulla
Hildegunn og Peder Ulla
Stig Henning Fjørtoft
Randi Kjærstad Hagerup og Beate Kjærstad
Anita Myklebust Ulla

Ulla Skulehus v/Knut Hallvard Ulla
Knut Hallvard Ulla
Andreas Ulla
Lars Ulla
Ottar Ulla og Åse Otterholm
Brit og Marit Heggenhougen
Ullahytter v/Terje Tvedt
Randi Ulla Nogva og Bjørn Nogva
Bendik Ulla
Jarle Åkre
Maiken Talsæte
Jørgen Åkre
Wencke Iversen Ulla, Maria Bergljot Ulla og
Eva Ruth Ulla
Ragnhild Flem og Eivind Bernstein
Erling Flem

Relevante klagetema:

Klage på endret konsesjon
Endring i utbyggingsløsning
Manglende involvering (forvaltningslov §17)
Mangelfullt kunnskapsgrunnlag
Landskap/visuelle virkninger/verneverdig
bebyggelse på Ulla
Fugl
Flaggermus

Naturtyper
Justering av turbin 4
Eiendomspriser
Støy/skyggekast/iskast/lysetting av turbiner
TV/Radiosignaler
Nasjonal ramme
Adkomstvei
Drikkevann

Klage på endret konsesjon (utvidet konsesjonsvarighet/planområde)

Haram kommune klager med hjemmel i forvaltningsloven § 28 på godkjenning av MTA- og detaljplan og konsesjonsvedtak om utvida konsesjonsvarighet fra 25 til 30 år.

Aksjonsgruppa «Nei til vindkraft på Haramsøy» påpeker i klage at utvidet konsesjonsområde ved turbin 2 er konsesjonspliktig og at det ikke er omfattet av statlig arealplan (vedtak av 2009). Det gjør at området fortsatt er regulert til LNF-område, at kommunen er planmyndighet og det må gis dispensasjon fra kommunen før byggestart kan tillates. I tillegg peker de på at det er uheldig at det har gått så lang tid siden vedtak om statlig arealplan for 10 år siden. Hadde reguleringsplanen vært et privat initiativ ville en forsinket anleggsstart utløst krav om oppdatert kunnskap etter plan- og bygningsloven § 12-4 femte ledd. De minner om at for få år siden var regelen at en plan som ikke var iverksatt etter fem år krevde ny planbehandling.

Endring i utbyggingsløsning

Kommunen klager på skjønnsutøvelsen, og har i klage anmodet om en utredning på om samfunnsnyttan fortsatt er større enn ulempene når prosjektet nå er halvert fra 66 til 33 MW. Kommunen påpeker det

Hovedkontor

Middelthunsgate 29
Postboks 5091, Majorstuen
0301 OSLO

Region Midt-Norge

Abels gate 9
7030 TRONDHEIM

Region Nord

Kongens gate 52-54
Capitolgården
8514 NARVIK

Region Sør

Anton Jenssensgate 7
Postboks 2124
3103 TØNSBERG

Region Vest

Naustdalsvegen. 1B
6800 FØRDE

Region Øst

Vangsvæien 73
Postboks 4223
2307 HAMAR

ikke lenger er energiunderskudd i regionen. Dette påpekes også av Lars Ulla, Brit og Marit Heggenhougen, som viser til at det er overskudd av kraft i Norge/Midt-Norge.

Guttorm Ulla, Ottar Ulla og Åse Otterholm klager på at forutsetningene for konsesjonen har endret seg fra 2009, og viser til omfang av naturinngrep og størrelsen på turbinene.

Forvaltningsloven §17 / manglende involvering

Klagere på manglende medvirkning: Haram kommune, NOF, Ullahytter, Knut Hallvard Ulla for Ulla Skulehus, Lars Ulla, Herbjørg Karin Longva, Steinar Åkre, Jarle Åkre, Jørgen Åkre, Ottar Ulla og Åse Otterholm, Wencke Iversen Ulla, Maria Bergljot Ulla og Eva Ruth Ulla, Malin Talsæte, Brit og Marit Heggenhougen.

Haram kommune er i sin klage kritisk til Haram Kraft sin definisjon av «rettighetshavere» og mener denne definisjonen er for snever. Kommunen mener at allmennheten burde vært varslet om MTA- og detaljplanen. Videre klager kommunen på saksbehandlingen, og er sterkt kritisk til mangel på allmenn medvirkning ved tidligere endringer av konsesjoner, herunder frist for igangsetting og varighet av konsesjon. Det vises til at kommunen ikke har fått underretningsbrev om disse endringene. Haram kommune hevder dette er en saksbehandlingsfeil etter forvaltningsloven og at vedtakene er ugyldige. Kommunen ber Olje- og energidepartementet om å trekke den gitte konsesjonen tilbake.

Også andre klagere mener det er begått saksbehandlingsfeil i strid med forvaltningsloven for manglende medvirkning og informasjon. Klagerne viser til forvaltningsloven § 17 om NVEs utrednings- og informasjonsplikt. Dette begrunnes med at mange eiendommer på Haramsøy ikke har mottatt skriftlig informasjon om vindkraftverket i løpet av de 21 årene Haram vindkraftverk har vært under planlegging. Dette temaet er særlig påpekt av beboere på Ulla, og klagere mener at naboer umyndiggjøres i disse prosessene. Brit og Marit Heggenhougen er blant dem som uttrykker en sterk misnøye med at de ikke har vært orientert om utviklingen i prosjektet i perioden fra 2009 til 2019 da høring av MTA- og detaljplan «slo ned som en bombe». Dette mener de er udemokratisk og beskrives som et «overgrep» mot folk og natur. Brit og Marit Heggenhougen er også kritiske til at NVE godkjente planene dagen etter kommunens enstemmige vedtak om at de ikke ønsker vindkraft på Haramsøy. Det anmerkes at tiltakshaver har sendt NVE nye rapporter, eksempelvis iskastrapport, etter høringsfrist av MTA- og detaljplan, som berørte ikke har fått anledning til å uttale seg til.

Flere klagere er kritisk til manglende involvering og klager på muligheten for reell medvirkning i prosessen for Haram vindkraftverk. Aksjonsgruppa og flere privatpersoner hevder lokaldemokratiet ikke er lyttet til. Jørgen Åkre hevder kommunen ikke har vært positiv til vindkraftverket, og viser til flere eksempler fra Olje- og energidepartementets klagebehandling der kommunen var imot.

Ullahytter v/Tvedt har ikke vært involvert i planprosessen av MTA- og detaljplan og Tvedt mener dette er et brudd på konsesjonsvilkår og NVEs veileder. Tvedt påpeker at planarbeidet om hyttefelt ble kunngjort i august 2007 og reguleringsplan ble godkjent av Haram kommune i januar 2009, før endelig vedtak fra Olje- og energidepartementet til Haram vindkraftverk. Planarbeidet med reguleringsplanen ble kunngjort i 2007 og hverken NVE eller Haram Kraft fremla innsigelser til planene. Haram kommune viser til at flere av de regulerte hyttetomtene i felt Vålhaugen ligger nærmere enn 600 meter. Kommunen vurderer dette som negativt for hyttefeltet, og kan redusere muligheten for at hyttefeltet blir realisert.

Gamle/utdaterte utredninger og mangelfullt kunnskapsgrunnlag

Klagere på gamle/utdaterte utredninger og mangelfullt kunnskapsgrunnlag; blant annet Aksjonsgruppa «Nei til vindkraft på Haramsøy», NOF, Ottar Ulla og Åse Otterholm, Johanne Rogne, Jørgen Åkre, Lars Ulla og Bendik Ulla

Flere klager på faktagrunnlaget, herunder at utredningene og kunnskapsgrunnlaget som ligger til grunn for NVEs godkjenning av detaljplan/MTA og forlengelse av konsesjon, er mangelfullt og utdatert. I følge Aksjonsgruppa «Nei til vindkraft på Haramsøy» kan ikke en 14 år gammel, mangelfull konsekvensutredning, kalles oppdatert kunnskap og de mener at godkjenningen av MTA- og detaljplan strider imot konsekvensutredningsforskriften § 28 som sier at beslutninger skal tas på oppdatert kunnskap. NOF mener at konsesjonen ble gitt på mangelfullt grunnlag hvor blant annet konsekvensutredningen er utilstrekkelig til å vurdere virkningene for naturmangfold, og at detaljplan/MTA bygger på tidligere åpenbare feilvurderinger. Konsekvensutredningene burde vært oppdatert til å omfatte virkningene av det som faktisk skal bygges i detaljplan/MTA. Otterholm og Ulla påpeker at helsevirkninger som følge av støy fra vindturbiner og at turbinene er større må konsekvensutredes. En klager (Lars Ulla) savner bedre utredninger av miljøkonsekvensene ved turbinhavari og oljelekkasjer og en plan for å destruering av turbinkomponenter. En annen klager mener at ettersom godkjenning av MTA- og detaljplan er gitt med såpass mange vilkår, er det et bilde på manglende kunnskapsgrunnlag og at området er uegna for vindkraft. Flere klagere, for eksempel Ulla og Otterholm, Hildegunn og Peder Ulla, krever en ny konsesjonsbehandling av Haram vindkraftverk.

Aksjonsgruppa «Nei til vindkraft på Haramsøy» krever ny behandling av MTA- og detaljplan og anmoder at NVEs godkjenning kjennes ugyldig. Dette begrunnes med at grunnlaget for avgjørelsen ikke er sendt på høring og viser til at utbygger har sendt NVE rapportene «Risikovurdering for iskast fra vindturbiner» datert 9.08.2019 og «Haram vindkraftverk – bistand knyttet til botanisk undersøkelse» datert 19.08.2019 og ytterligere opplysninger om fugl, støy, visuelle virkninger, produksjon og iskast etter at høringsfristen har gått ut. Aksjonsgruppa reagerer sterkt på at denne dokumentasjonen ikke har vært gjort offentlig kjent, spesielt for grunneiere på Ulla, og hevder det undergraver konsesjonsprosessen. Befolkningen på Ulla mener utbygger ikke har vært interessert i å involvere dem i prosessen.

Landskap/visuelle virkninger/verneverdig bebyggelse på Ulla

Klagere på visuelle virkninger: Steinar Åkre, Ulla Skulehus v/Knut Hallvard Ulla, Aksjonsgruppa «Nei til vindkraftverk på Haramsøy», Stig Henning Fjørtoft, Malin Talsæte, Herbjørg Karin Longva, Hildegunn og Peder Ulla, Guttorm Ulla, Lars Ulla, Randi Ulla Nogva og Bjørn Nogva.

Noen klager på skjønnsutøvelsen ved vurdering av landskap og visuelle virkninger. Malin Talsæte klager på at «føre var»-prinsipp ikke legges til grunn ved godkjenning av MTA- og detaljplan, og begrunner dette med at uerstattelig kyst- og kulturlandskap ofres for marginale mengder strømproduksjon. Enkelte klager på at godkjent MTA- og detaljplan kommer i konflikt med kystlandskap av høy nasjonal verdi, og at lyssetting i forbindelse med flytrafikk vil øke det visuelle inntrykket.

Noen klagere anmoder om at vindkraftverket ikke bygges rett ovenfor et vernet, gammelt og tradisjonsrikt fiskevær på Ulla. Lars Ulla stiller spørsmål ved hvordan de mange gamle kulturminnene på Ulla vil bli ivaretatt når folk flytter fra Ulla som følge av vindkraftverket.

Fugl

Klager som gjelder fugl; Haram kommune, Aksjonsgruppa «Nei til vindkraftverk på Haramsøy», Norsk Ornitologisk Forening (NOF), Johanne Rogne, Guttorm Ulla, Herbjørg Karin Longva, Steinar Åkre, Staale Leif Aasebø og Jorunn Ulstein Fjørtoft, Hildegunn og Peder Ulla, Stig Henning Fjørtoft, Randi Kjærstad Hagerup og Beate Kjærstad, Lars Ulla, Ottar Ulla og Åse Otterholm, Randi Ulla Nogva og Bjørn Nogva, , Jørgen Åkre, Wencke Iversen Ulla, Maria Bergljot Ulla og Eva Ruth Ulla, Ragnhild Flem og Eivind Bernstein.

Flere begrunner klagen med vindkraftverkets negative virkninger på fugl. NVE kritiseres for at riktige opplysninger ikke er lagt til grunn for vedtaket, og at vi ikke har lovhjemmel til å godkjenne MTA- og detaljplan. Aksjonsgruppa er kritiske til NVEs manglende lovanvendelse av naturmangfoldloven §§ 8, 9, 10 og 12. Forståelsen av økosystem etter § 10 er etter aksjonsgruppas mening for snever når NVE kun gjør artsspesifikke vurderinger og overser at det er flere andre tiltak langs kysten nord og sør for Haram som vil virke inn på bestanden av fugl.

Haram kommune mener det er uklart om det er innhentet tilstrekkelig informasjon om langtidsvirkninger for biologisk mangfold, særlig fugl, og om naturmangfoldloven er tilstrekkelig hensyntatt. Flere klagere er også uenig i NVEs skjønnsutøvelse. En klager (Johanne Rogne) viser til Miljødirektoratets rapport i underlagsmaterialet til nasjonal ramme for vindkraft hvor det fremgår at vindkraftverk i kystnære områder vil innebære betydelig kollisjonsfare for mange fuglearter og at turbinplassering ved skrenter med «hangvind» bør unngås ettersom dette kan utgjøre «fuglefeller». Fra denne rapporten trekkes det også frem at vindkraftverket på Smøla hadde en fortrenningseffekt på havørn. Det påpekes i en klage (Ragnhild Flem og Eivind Bernstein) at oppadstigende luftstrømmer kan medføre at blant annet rovfugler kan kollidere med turbinene og bli drept. Vindkraftverkets negative virkninger for havørn nevnes spesielt i flere klager.

Flere klagere er kritiske til plassering av turbin 1 ved fuglereservatet. Aksjonsgruppa «Nei til vindkraftverk på Haramsøy» mener virkningene turbin 1 vil ha på fugl ikke er tatt hensyn til. Både aksjonsgruppa og Norsk Ornitologisk Forening (NOF) er kritiske til vurderingene som ble gjort av departementet i 2010 da grensen til naturreservatet ble justert etter konsesjonsområdet for vindkraftverket. Naturreservatet har, ifølge NOF, som hovedformål å ta vare på hekkeplasser for sårbare fuglearter, med hovedvekt på rovfugl og sjøfugl. På andre steder langs kysten er naturverdier med hovedvekt på fuglelivet, markert så sterkt gjennom etablert, lovfesta arealvern. NOF mener turbin 1 må flyttes på grunn av virkningene for verneverdier i naturreservatet. De minner om at ettersom konsesjonen ble gitt før naturmangfoldloven ikrafttredelse, må loven legges til grunn for vurderingene i MTA- og detaljplan og nevner spesielt § 49 (utenforliggende virksomhet som kan medføre skade i et verneområde). At nevnte paragraf ikke er vurdert anser NOF som en saksbehandlingsfeil, og mener forlengelsen av konsesjonen må tas opp til revurdering med sikte på å bli opphevet.

NOF peker også på at NVE ikke har lagt faktiske og riktige opplysninger om fugl til grunn for vedtaket og mener blant annet at tilleggsnotat om fugl fra Multiconsult «Supplerende om fugl Haram vindkraftverk» datert 10.07.2019 inneholder alvorlige faktafeil. I sin klage presenterer NOF en artsbeskrivelse og bestandsutvikling for hekkende sjøfugl, rovfugl, strand- og våtmarksfugl samt fugletrekk. NOF anfører at hubro er observert på alle Nordøyene vår og sommer 2019 som gjør at tilstedeværelsen av hubro i øylandskapet er bedre enn på mange år. Også når det gjelder havørn mener NOF at faktakunnskapen misvisende. De påpeker at fra 2006 har det regelmessig blitt produsert flyvedyktige unger av havørn, seinest observert i 2019. NOF kritiserer også forundersøkelser for fugl i forbindelse med Haram vindkraftverk der det fremkommer at det i 2017 ikke ble registrert flyvedyktige unger av vandrefalk. Foreningen hevder at helt siden vandrefalk etablerte seg på Haramsøy på 70-tallet, har arten vært årevis hekkende på Haramsøy. Senest i 2019 ble ett vandrefalkpar observert med minst to unger. Virkningene for toppskarv er også undervurdert. Det at den tidligere hovedkolonien av toppskarv på øya Runde har forsvunnet (kun 2-300 par igjen) gjør, ifølge NOF, at kolonien på Haramsøy er viktigere å bevare.

Foreningen påpeker også at det i dag foreligger oppdatert kunnskap om trekkfugl som ikke ligger til grunn for NVEs vurderinger. De er kritiske til vurderingene som er gjort av teoretisk forventet flyvehøyde og flyveevne, da de mener dette har lite å gjøre med fugl som gjør valg på individuelt nivå. NOF retter kritikk mot NVEs manglende lovanvendelse av naturmangfoldloven og viser til § 9 om føre-

var-prinsippet og § 8 om oppdatert kunnskap. Lars Ulla og Stig Henning Fjørtoft mener trekkfugl kan være utsatt ved vindkraftverket på Haramsøy.

Haram kommune er kritiske til at miljøoppfølgingsprogrammet kun vil registrere/påvise negative virkninger for fugl, som de mener blir vanskelig å gjøre noe med. Det vises spesielt til hubro-lokaliteten og at samlede virkninger kan medføre at denne fuglen ikke kan ha øyene som leve- og hekkeområde. Kommunen vurderer, i likhet med NOF og Aksjonsgruppa «Nei til vindkraft på Haramsøy», at vindkraftverket kan være i strid med naturmangfoldloven § 8.

Flere mener det blir vanskelig å oppfylle vilkår om å registre døde fugler, da døde fugl raskt blir plukket opp av rovfugl/rovdyr eller faller ned på steder det er vanskelig å komme til. Birgit Oline Kjerstad skriver i brev til Fylkesmannen i Møre og Romsdal at registrering av drepte fugler krever daglig systematiske søk med hund. En klage fra Wencke Iversen Ulla, Maria Bergljot Ulla og Eva Ruth Ulla begrunnes blant annet med at plan for miljøoppfølgingsprogram for fugl ikke er godkjent av NVE før anleggsstart og mener dette er brudd på vilkåret.

En klager (Hildegunn og Peder Ulla) er bekymret for virkningene lavtsveipende turbiner vil ha på fuglelivet. Aksjonsgruppa «Nei til vindkraftverk på Haramsøy» mener at virkningene de lavtsveipende turbinene vil ha for små lavtflygende fugleartene, som sanglerke, ikke er vurdert i NVEs godkjenning. Dette trekker også Birgit Oline Kjerstad frem i brev til Fylkesmannen i Møre- og Romsdal som ble oversendt til NVE. Hun peker på at sanglerke er tallrike på Haramsøy og at den er oppført på rødlista.

Flaggermus

Johanne Rogne viser til at NVE i godkjenning av MTA- og detaljplan skriver at «*virkningene vindkraftverket vil ha på flaggermus er usikre*». I naturmangfoldlova §8 står det at «*offentlige beslutninger som berører naturmangfoldet skal så langt det er rimelig bygge på vitenskapelig kunnskap om arters bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand, samt effekten av påvirkninger.*» Når det er usikkert hvilken virkning vindturbiner vil ha på flaggermus, mener Rogne dette bør undersøkes nærmere før utbygging starter, ikke etterpå. Rogne mener det vil være utfordrende å finne/registrere flaggermus som drepes av turbinene, ettersom andre dyr kan ta døde flaggermus før en rekker å registrere dem. Som for fugl vil det flere steder ikke være mulig å søke etter døde flaggermus pga. bratt terreng. Rogne mener det i nasjonal ramme, er oppdatert informasjon som verken konsesjon, MTA-detaljplan eller godkjenning av MTA-detaljplan har tatt hensyn til, og referer til faktagrunnlag for flaggermus (s. 2); «*Vindkraftutbygging i høyereliggende arealer som ligger nært dype fjorder/daler og på øyer/odder ut mot havet vil som utgangspunkt innebære høy konflikt.*» Rogne mener slik ny kunnskap bør ligge til grunn for behandling av bygging av vindkraftanlegg, og ikke konsekvensutredning fra 2004, der flaggermus ikke var nevnt. Rogne mener det er kritikkverdig at NVE ikke har brukt oppdatert kunnskap da MTA-detaljplanen ble godkjent. Å telle hvor mange flaggermus som dør etter at anlegget er satt i drift, mener Rogne er i strid med §8 og §9 i naturmangfoldloven om "føre var"-prinsippet.

Naturtyper

Noen klager, blant annet Brit og Marit Heggenhougen, mener vindkraftverket vil gi irreversible virkninger for viktige naturtyper, som f.eks. myrområdene på plataet der turbinene vil stikke 20-30 meter ned i verdifull myr. De frykter også forurensning av myr. En klage (Hildegunn og Peder Ulla) ber om utredning av virkninger for ombrogen myr. Aksjonsgruppa reagerer på at veitrasé internt i planområdet er flyttet lenger sør og vil fragmentere den rødlista naturtypen terrengdekkende myr, uten at dette er konsekvensutredet. Sprengningsarbeid og graving i området med terrengdekkende myr vil være irreversibelt. Birgit Oline Kjærstad foreslår i brev til fylkesmannen i Møre og Romsdal som ble videresendt NVE å flytte vegen på den terrengdekkende myra for å unngå rødlista vegetasjon (strandmarihand og gullprikklav) på Hestvollan.

Justering av turbin 4

Aksjonsgruppa «Nei til vindkraft på Haramsøy» anmoder om at turbin 4 plasseres lenger inn på øya eller et helt annet sted. Dette begrunnes med at flyttingen ikke er mulig uten å komme i konflikt med andre verneinteresser på øya. Det vises til at turbin 4 er spesielt visuelt dominerende i landskapet fordi den er plassert like ved toppen av Ullahornet som er ca. 300 meter høyt. Totalhøyde fra havnivå (Ulla) til toppen av turbin 4 blir 450 meter, og aksjonsgruppa mener en justering av turbin 4 på 50 meter ikke vil redusere helhetsinntrykket. At turbinen er plassert sør for bebyggelse på Ulla er særlig uheldig ettersom de fleste husene har uteplasser/terrasser på sørsiden.

Andre har også klaget på plasseringen av turbin 4. Dette gjelder blant annet Jørgen Åkre, samt Ottar Ulla og Åse Otterholm. De er bekymret for faren for liv og helse som følge av iskast fra turbin 4 som ligger 410 meter fra Nordøyveien. I den forbindelse vises det til vindforholdene som vil forsterke faren for iskast, en risiko de ikke aksepterer å utsettes for. Det vises også til ulemper som solblink og skyggekast fra turbin 4. Ulla og Otterholm aksepterer heller ikke at deres hus blir utsatt for skyggekast.

Haram kommune har i klagen anført at de er positive til at deres kommentar om turbin 4 ved Ullahornet er hensyntatt ved behandling av MTA- og detaljplan, ved at denne er justert 50 meter lenger sør.

Eiendomspriser

Klager som gjelder verdiforringelse av eiendom: aksjonsgruppa «Nei til vindkraft på Haramsøy», Knut Hallvard Ulla, Jarle Åkre, Lars Ulla, Andreas Ulla, Bendik Ulla, Stig Henning Fjørtoft, Steinar Åkre, Guttorm Ulla, Åsmund Ulla og Grethe Flem Ulla, Brit og Marit Heggenhougen, Ragnhild Flem og Eivind Bernstein, Ottar Ulla og Åse Otterholm, Wencke Iversen Ulla, Maria Bergljot Ulla og Eva Ruth Ulla).

Flere naboer til vindkraftverket, særlig bebyggelsen ved Ulla, klager på at vindkraftverket vil redusere verdien på boliger/fritidsboliger. Det pekes både på reduksjon i økonomisk verdi, men også at bruksverdien reduseres med fraflytting som ytterste konsekvens.

Aksjonsgruppa «Nei til vindkraft på Haramsøy» mener vindkraftverket vil føre til 50% reduserte boligpriser på Ulla, Flemøy og Lepsøy. Det vises til at hele Ulla blir liggende i gul støvsone (45-55 dB) som i praksis vil gi byggeforbud på hele Ulla. Sammen med fraflytting vil det kunne føre til at bygdesamfunnet dør ut, som vil resultere i at kulturlandskap og bygninger forfaller. Det bemerkes at det kun er grunneiere og ikke naboer som får kompensasjon for utbyggingen.

Støy, skyggekast, iskast og lyssetting av turbiner

Klagere støy, skyggekast, iskast, lyssetting av turbiner: Aksjonsgruppa «nei til vindkraft på Haramsøy», Herbjørg Karin Longva, Steinar Åkre, Åsmund Ulla og Grethe Flem Ulla, Hildegunn og Peder Ulla, Stig Henning Fjørtoft, Ulla Skulehus v/Knut Hallvard Ulla, Lars Ulla, Ottar Ulla og Åse Otterholm, Britt og Marit Heggenhougen, Ullahytter AS v/Terje Tvedt, Randi Ulla Nogva og Bjørn Nogva, Bendik Ulla, Jarle Åkre, Knut Hallvard Ulla, Guttorm Ulla, Jørgen Åkre, Ragnhild Flem og Eivind Bernstein.

Mange klagere er bekymret for den korte avstanden fra vindkraftverket til eksisterende bebyggelse. Enkelte klagere hevder at nærmeste avstand er 460 meter, mens andre oppgir 600 meter. Spesielt er mange bekymret for hvilke konsekvenser støy (herunder helsevirkninger av lavfrekvent støy), skyggekast, iskast og lyssetting av turbiner vil ha for naboer til anlegget. Ved vurdering av disse temaene mener klagerne det er viktig å legge til grunn den spesielle topografien på Haramsøy.

Ullahytter v/Terje Tvedt har planlagt etablering av 16 hytter, hvorav 13 hytter ligger innenfor gul støvsone. Disse kan ikke bygges uten spesielle tiltak. Reguleringsplan for Vålhaugen er godkjent av

Haram kommune uten spesielle tiltak. Tvedt anfører i sin klage at de er uenige i NVEs vurdering om at retningslinjer for støy kun gjelder eksisterende bebyggelse og at det planlagt hyttefelt på Vålhaugen må tilpasse seg virkninger fra vindkraftverket. Tvedt peker på at det ikke forelå opplysninger om at Vålhaugen ble liggende i gul støysone før sommeren 2019.

Aksjonsgruppa «Nei til vindkraft på Haramsøy» anfører at det er flere hus som blir hardt rammet av støy fra turbinene. De er kritiske til at nye støyberegninger ikke er fremlagt for berørte parter til uttalelse. Aksjonsgruppa mener derfor at denne informasjonen ikke kan brukes som grunnlag for NVEs avgjørelse. Siden aksjonsgruppa ikke er kjent med de nye støyberegningene, vil de kun kommentere tidligere beregninger. Aksjonsgruppa påpeker at selv om det bare er fem hus som overstiger 45 dB-grensen, så vil 28 andre hus ha støyvirkning på over 44 dB. Tabellen viser at alle husene på Ulla vil bli påvirket av støy fra vindturbinene og at så mange som 1/3 ligger helt oppunder maksimumsgrensa. Det bemerkes at en av eiendommene har en støyberegning på 47 dB, som er mer enn 2 dB over anbefalt grense og er i strid med konsesjonen. Aksjonsgruppa stiller spørsmål til om det er tatt hensyn til vindskygge i beregningene, noe som trolig vil være aktuelt for deler av Haramsøy.

Lars Ulla, Ottar Ulla og Åse Otterholm og aksjonsgruppa «Nei til vindkraft på Haramsøy» anfører i klagen at vindkraftverk på Haramsøy vil være i strid med Miljødirektoratets veileder M-128/2014 «Veileder til retningslinjer for behandling av støy i arealplanlegging (T-1442)/2016». Retningslinjen tilsier at det ikke bør bygges vindkraftverk nærmere enn 800 meter fra bebyggelse. Videre uttrykkes bekymring for negative helsevirkninger av infralyd. Ulla/Otterholm og Brit og Marit Heggenhougen mener beregningene av hvilke hus som ligger innenfor og utenfor støysone er lite troverdig, og krever nye beregninger utført av en annen instans enn de som utarbeidet støyrapporten. Lars Ulla mener NVE bagatelliserer både infralyd og faren for iskast fra turbinene på Nordøyvegen og for turgåere. Steinar Åkre hevder iskast vil rekke opptil 700 meter, og er bekymret for sikkerhet ved ferdsel langs Nordøyvegen 410 meter unna. Det påpekes at det kan være ekstreme vindforhold på Haramsøy, og en vurdering av fare for havari er etterspurt.

Aksjonsgruppa «Nei til vindkraft på Haramsøy» er kritisk til vilkåret om iskast der det fremgår at konsesjonær skal sette opp varselskilt ved adkomstveier. De mener dette vil føre til at færre benytter det mye brukte turterrenget på Haramsfjellet, som Haram Kraft har lovet at folk fortsatt kan bruke. Haramsøy er en øy uten annet turterreng som er lett tilgjengelig for innbyggerne. En forutsetning for at skiltene skal ha en fornuftig funksjon er at skiltene utstyres med lys eller lignende som varsler folk ved vær som fører til fare for ising. Aksjonsgruppa mener det må tas i bruk anti-ising-teknologi for vindturbiner.

Lars Ulla anfører at skyggekast fra vindkraftverket vil bli en stor belastning for alle på Haramsøy, Flemsøy/Skuløy og Lepsøy, og spesielt for de som bor på Ulla. Lars Ulla fremholder at lysmerking av turbinene vil forårsake stress og han mener visualiseringene av vindkraftverket gir inntrykk av at turbinene er mindre enn de i virkeligheten vil bli.

TV/Radio-signaler

NTV har klaget på NVEs godkjenning av MTA- og detaljplan for Haram vindkraftverk. NTV anfører at vindkraftverket berører flere mottakere i satellittskyggenettet (områder der det ikke er mulig å motta tv-signaler via parabol). Dersom husstander i satellittskyggenettet ikke får tilfredsstillende dekning gjennom NTVs basisnett, bryter NTV sine konsesjonsforpliktelser. Husstander i Hellevika på Lepsøya og Ulla/Ullahammaren er særlig utsatt.

NTV anfører at rapport fra Teleplan, utarbeidet på oppdrag fra Haram Kraft, er mangelfull og basert på ukjente beregningsmetoder uten feltnmålinger. NTV er uenig at det er mulig å hente tilstrekkelig signal fra alternative sendere.

Det fremgår av klagen at NTV har stilt seg positiv til å inngå avtale med Haram Kraft.

Prinsipalt krever NTV at NVE stanser anleggsarbeidene/gir utsatt iverksettelse av vedtaket. NTV deler ikke synet til tiltakshaver om at de kan starte anleggsarbeid ettersom de ikke, i samråd med NTV, har iverksatt nødvendige tiltak. Tiltakene er ikke dokumentert og forelagt NVE innen anleggsstart. Det foreligger heller ingen tredjepartsverifikasjon av hva som er nødvendige tiltak. NTV mener at vedtak om godkjenning av MTA- og detaljplan, der det fremkommer at tiltak for å sikre signaler til TV-mottakere skal avklares innen 01.01.2020, ikke kan forstås som unntak eller endring av konsesjonen. NTV ber om at NVE pålegger anleggstans inntil nødvendige tiltak er avklart gjennom tredjeparts verifikasjon, slik konsesjonsvilkåret krever. Alternativt kan tiltakshaver inngå avtale med NTV.

Subsidiært klager NTV på vedtak av 30.08.2019. Dersom NVE mener at det gjennom godkjenning av MTA- og detaljplan er dispensert fra vilkår i konsesjonen punkt 22, klager NTV på NVEs vedtak og anfører at vedtaket er ugyldig. NTV begrunner dette med at NVE har gått ut over sin kompetanse. Det er kun departementet som har anledning til å dispensere fra vilkår satt i konsesjoner i medhold av energiloven § 9-4.

NTV mener Haram Krafts private interesse av å få igangsatt utbygging raskt, ikke er relevant. NTV mener Haram Kraft har hatt god tid på å iverksette nødvendige tiltak, herunder mobil sendestasjon, innen anleggsstart. NTV viser til tiltaksplanen og understreker at det ikke er et aktuelt tiltak å endre på mottaksforhold/flytte mottakere over på andre plattformer, fordi mottakere i dette området er utstyrt med markedets beste utstyr og fordi andre plattformer ikke er tilgjengelige.

Allmenne interesser, herunder for NTV og mottakere i satellittskygge, samt kultur- og beredskapshensyn tilsier at vilkårene i konsesjonens pkt. 22 må opprettholdes.

Endring av konsesjonsvilkåret i saken vil være av vesentlig skade for NTVs virksomhet og mottakere i satellittskyggeområder. Det trengs tillatelse fra Kulturdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet før anleggsstart. NTV ber om at NVE følger opp dialogen med NTVs konsesjonsmyndigheter.

Nasjonal ramme

Klagere som viser til at området ikke er blant utpekte områder i Nasjonal ramme: Aksjonsgruppa «Nei til vindkraft på Haramsøy», Johanne Rogne, Randi Kjærstad Hagerup og Beate Kjærstad, Jørgen Åkre.

Flere klagere påpeker at et vindkraftverk på Haramsøy ikke er inkludert blant de 13 utpekte områdene i nasjonal ramme for vindkraft. De reagerer på at det ikke hensyntas at deler av vindkraftverket og adkomstvei er registrert med sterke eksklusjoner (områder det er ekstra viktig å verne mot utbygging). Aksjonsgruppa er kritiske til at konsesjonen i februar 2019 ble forlenget med ett ekstra år når langsiktige planer ekskluderer Haram kommune som aktuelt utbyggingsområde. Aksjonsgruppa mener vindkraftverket må settes på vent inntil nasjonal ramme er behandlet i Stortinget. Noen klagere viser for øvrig til at NVE i Nasjonal ramme har frarådet å etablere turbiner på fjellrygger.

Adkomstvei

Haram kommune anfører at dersom deres klage etter forvaltningslovens § 28 om mangel på allmenn medvirkning og dermed også anmodning til Olje- og energidepartementet om å trekke tilbake konsesjonen, ikke blir tatt til følge, har kommunen innspill til trasé for adkomstvei. Kommunen mener

traseen går i særlig utfordrende brattlendt terreng og at vegtraseen er endret i forhold til opprinnelig konsesjon fra 2008. Kommunen mener trasé for adkomstveg bør konsekvensutredes pga. geologiske forhold og mulig rasfare. Kommunen klager på faktagrunnlaget, ved at MTA og detaljplan ikke omtaler hvor omfattende landskapsvirkninger og terrenginngrep som anleggsvegen og evt. massetak vil få. Kommunen mener at det må stilles særlige krav vedrørende landskap og terrenginngrep, samt tilstelling for anleggsvegen og massetak i vilkårene for godkjenning av MTA-planen.

Aksjonsgruppa «Nei til vindkraft», samt Ottar Ulla og Åse Otterholm klager også på de irreversible inngrepene i naturen som veiene i det bratte terrenget vil føre til.

Drikkevann

Klagere som gjelder drikkevann: Haram kommune, Ytre Haram Vasslag, Aksjonsgruppa «Nei til vindkraft på Haramsøy», Steinar Åkre, Jørgen Åkre, Brit og Marit Heggenhougen.

Flere klagere, blant annet Haram kommune og aksjonsgruppa «Nei til vindkraft på Haramsøy», påpeker at vilkår om registrering av drikkevannskilder i godkjenningsvedtaket om MTA- og detaljplan må oppfylles før anleggsstart.

Ytre Haram Vasslag og aksjonsgruppa mener mulige negative konsekvenser for drikkevannsforsyningen på Åkre og Haram ikke er tilfredsstillende utredet. Oljelekkasje fra turbinene kan få katastrofale følger. Ytre Haram Vasslag forutsetter at tiltakshaver tar alle økonomiske konsekvenser ved en eventuell forurensning.

Haram Kraft AS sine kommentarer til klagen

Klagene ble sendt til Haram Kraft for uttalelse i tre forsendelser den 23.09.2019, 24.09.2019 og 26.09.2019. Den 07.10.2019 mottok NVE Haram Kraft sine merknader til klagen (brev datert 04.10.2019).

Gyldighet på konsesjon

Haram Kraft starter med å understreke at flere av klagen handler om hvorvidt konsesjon opprinnelig skulle vært gitt, og forhold som er vurdert og avgjort i konsesjonsbehandlingen og senere endringer. Dette mener Haram Kraft ikke kan danne grunnlag for klage på detaljplan/MTA. Haram Kraft minner om artikkelen som Olje- og energiminister Freiberg skrev 01.09.2019 og NVEs vedtak om oppsettende virkning av klager til Haram vindkraftverk, der det understrekes at gitte konsesjoner står ved lag. Videre påpekes det at spørsmålet om vindkraftverket skal bygges eller ikke, er tatt stilling til i konsesjonsbehandlingen, og at det ikke er til vurdering ved behandlingen av detaljplan/MTA. Haram Kraft påpeker at klager på MTA-godkjenningen må rettes mot forhold som ikke allerede er avgjort gjennom behandlingen av endelig konsesjon. Prosessen med godkjennelse av MTA-plan kan ikke medføre at vindkraftverket nektes bygget eller gjøre vesentlige innskrenkninger i den tillatelse tiltakshaver har fått i medhold av konsesjonen.

Saksbehandlingen og involvering

Haram kommune og Aksjonsgruppe, m.fl. kritiserer manglende medvirkning i prosessen. Haram Kraft svarer at de har sendt konsesjonsendringer til grunneiere og rettighetshavere og viser til at NVE har sendt disse til aktuelle interesser, blant annet Haram kommune. De viser til konsesjonsendring gitt 25.01.2019 der det ble gitt tillatelse til jord- og sjøkabel, kaianlegg og forlenget frist for idriftsettelse fra 31.12.2020 til 31.12.2021. Dette er i tråd med praksis og følger av fristen for å delta i elsertifikatmarkedet. Dette vedtaket ble sendt til flere myndigheter, blant annet Haram kommune. Haram

kommune var positiv til kai og til bortfall av omstridt luftledning. Haram Kraft understreker at helt siden konsesjonsprosessen, har det vært kjent at det planlegges vindkraftverk på Haramsøy. Alle berørte parter har hatt mulighet til å komme med innspill til og påklage de vedtak som er fattet i den forbindelse.

Ved utarbeidelse av MTA, skriver Haram Kraft at de har lagt stor vekt på at denne skal utarbeides i samråd med kommunen og berørte parter, og lister opp en oversikt over møter med kommunen, informasjon til kommunen, grunneiermøter, møter med landbruket og andre møter (hus/hytteiere med støy over anbefalte grenseverdier, åpent kontor samt leverandørseminar). Haram Kraft mener kravene som gjelder involvering i NVEs veileder om detaljplan/MTA, er oppfylt.

Ved høring av MTA og detaljplan, orienterte Haram Kraft alle rettighetshavere og naboer med støy over 40 dBA (worst case) og skyggekast over anbefalte retningslinjer. I tillegg kommer dem som ble tilskrevet direkte av NVE.

Aksjonsgruppa klager på at det etter høring av MTA- og detaljplan ble utarbeidet fagrapporter, men at disse ikke var tilgjengelig for allmennheten. Haram Kraft viser til at disse rapportene ble utarbeidet som følge av høringsuttalelser til MTA- og detaljplan. Dette gjelder følgende rapporter; risikovurdering for iskast fra vindturbiner, botaniske undersøkelser, fugl/støy/visuelle effekter, produksjon. Haram Kraft har følgende kommentarer til de enkelte rapporter:

Risikovurdering av iskast fra vindturbiner

«Rapporten fra Kjeller Vindteknikk var et resultat av innspill fra høringsprosessen og har vært offentlig tilgjengelig siden den ble publisert på NVEs nettsider. Ingen av klagen påpeker feil i rapporten og det er ikke noe ubetinget krav at alle rapporter og utredninger som er utarbeidet i forbindelse med MTA skal høres, men under enhver omstendighet har rapporten om iskast vært tilgjengelig i klageperioden, og forutsettes kjent for klagerne, og det har således vært mulig å påpeke feil i rapporten i forbindelse med klage over MTA, uten at vi kan se at noen av klagen påpeker slike feil. Vi peker også på at rapporten viser at risikoen for iskast for dette anlegget er liten og siden risiko og konsekvenser for iskast kan avbøtes i driftsfasen slik Kjeller Vindteknikk konkluderer.»

Botaniske undersøkelser

Multiconsult gjennomførte på vegne av tiltakshaver botaniske undersøkelser 07.08.2019-08.08.2019. Rapporten er datert 19.08.2019. Dette var etter at høringsfristen for MTA hadde utløpt. Alle kommentarer til flora i høringsuttalelsene til MTA-planen er sjekket ut i arbeidet med den botaniske rapporten.

I sammendraget heter det: *«Området inkluderer en rødlistet art, tre rødlistede naturtyper hvor en av disse er en utvalgt naturtype og fire fremmede arter. Tiltak for å forhindre spredning av fremmede arter er i rapporten beskrevet i tillegg til anbefalinger i forhold til å minske negativ påvirkning på rødlistede planter og naturtyper.»*

Hele tiltaket er befart av botaniker slik figur 5 i den botaniske rapporten viser. Det er foreslått tiltak i forhold til naturtyper og svartlistede arter. Rapporten er offentliggjort på NVE og Zephyr sine nettsider. I likhet med rapporten om iskast, har rapporten vært tilgjengelig for klagerne i klageperioden og eventuelle kommentarer til rapporten eller påpekning av feil eller mangler har man derfor kunnet ta opp i klageprosessen

Fugl, støy, visuelle effekter, produksjon

NVE har bedt om opplysninger rundt de nevnte temaene i løpet av MTA-prosessen. Dette anser vi som tilleggsinformasjon som NVE ønsket. Det er opp til NVE å vurdere om dette er informasjon som bør

sendes på høring eller ikke. Informasjonen offentliggjøres fortløpende på NVE og Zephyr sine hjemmesider og har vært kjent for klagerne i klageperioden og forhold i rapporten kan derfor tas opp i klageprosessen.

Øvrige tema

Mange av klagen klager på de samme temaene som var nevnt i høringsuttalelsene og som ble kommentert av Haram Kraft i brev til NVE 06.06.2019 (jf. «Haram Kraft sine kommentarer til høringsuttalelser» på nve.no). Mange av Haram Kraft sine kommentarer henviser derfor til dette brevet. I tillegg har Haram Kraft følgende kommentarer til klagen;

Fugl

Det har kommet mange kommentarer på fugl. Det er flere som trekker frem at det er 14 m fra vingetipp til bakken. Haram Kraft viser til tabell 2 i notat fra Multiconsult datert 12.07.2019 (gjengitt i figur 2 under) for en beskrivelse av ulike sveipareal i konsesjonsgitt løsning i forhold til utbyggingsløsningen. Ellers viser Haram Kraft at de også har omtalt temaet i kapittel 1.9 i brev av 6. juni («Haram Kraft sine kommentarer til høringsuttalelser»).

Utlegg	Antall turbiner	Navhøyde	Rotordiameter	Totalhøyde	Laveste sveip	Sveipareal	Sveipareal under 50 m
Utbyggingsløsning	8 stk.	80 m	136 m	150 m	14 m	116 214 m ²	24 622 m ²
Konsesjon	16 stk.	(Inntil) 90 m	120 m	150 m	30 m	180 956 m ²	19 824 m ²
Konsesjon m/nav 80 m	16 stk.	80 m	120 m	140 m	20 m	180 956 m ²	35 377 m ²
Tilleggssøknad 2005 omsøkt max	17 stk.	80 m	107 m	133,5 m	26,5 m	152 864 m ²	24 875 m ²
Eksempelutlegg i tilleggstudning	17 stk.	70 m	90 m	115 m	25 m	108 149 m ²	24 514 m ²
Konsesjonssøknad 2004 omsøkt max	19 stk.	90 m	95 m	137,5 m	42,5 m	134 676 m ²	4 940 m ²
Eksempelutlegg i KU 2004	19 stk.	70 m	80 m (5 stk.) 92 m (14 stk.)	110 m 116 m	30 m 24 m	118 199 m ²	26 548 m ²

Figur 2 er hentet fra tabell 2 i Multiconsult sitt notat «Supplerende om fugl Haram vindkraftverk» datert 10.07.2019, og viser sammenlignbare ytre/fysiske data mellom ulike turbinutlegg. Eldste nederst.

NOFs klage omhandler i hovedsak virkninger for fugl. Haram Kraft påpeker at NOFs klage i all hovedsak går på spørsmål som allerede er avklart i forbindelse med konsesjonsprosessen. Det gjelder også for den negative tilleggseffekt som vindkraftverket må påregnes å få for ulike utsatte arter av fugl i området. Gitt en realisering av vindkraftverket er det lite i klagen som relaterer seg til forhold som skal godkjennes i detaljplan/MTA.

NOFs opplysninger om aktivitet av hubro, havørn og vandrefalk på Haramsøya tar Haram Kraft til etterretning. Den framstillingen som er gitt i tilleggsrapporten for fugl i 2019 er basert på tilgjengelig kunnskap fra ulike miljødatabaser og kontakt med forvaltningen, men ikke direkte kontakt med NOF for evt. mer oppdatert eller detaljert kunnskap som de gjerne har.

Støy, infralyd og nærhet til bebyggelse

Haram Kraft viser til at dette er beskrevet i detalj i MTA- og detaljplan og utfyllende kommentarer i kapittel 1.1, 1.2 og 1.3, i brev av 06.06.2019 («Haram Kraft sine kommentarer til høringsuttalelser»).

Skyggekast

Haram Kraft viser til at dette er beskrevet i MTA-planen og kommentert i, kapittel 1.4, i brev av 06.06.2019 (vedlegg 2).

Synlighet og landskap

Haram Kraft viser til brev av 06.06.2019 («Haram Kraft sine kommentarer til høringsuttalelser»), kapittel 1.8 hvor det er redegjort for hvordan det planlagte anlegget vil synes. Det vises også til oppdaterte visualiseringer for den planlagte utbyggingsløsningen. En sammenligning med visualiseringer for konsesjonsgitt løsning viser at den planlagte løsningen har mindre visuell påvirkning enn den konsesjonsgitte løsningen.

Lysmerking

Haram Kraft viser til brev av 06.06.2019 («Haram Kraft sine kommentarer til høringsuttalelser»), kapittel 1.10.

Iskast

Haram Kraft viser til at Kjeller vindteknikk har utarbeidet en egen rapport om risiko for iskast «Haram vindpark Haram kommune, Møre og Romsdal, Risikovurdering for iskast fra vindturbiner», på oppdrag fra Haram Kraft (finnes på nve.no).

Økonomisk sikring for opprydding

Haram Kraft viser til at dette er beskrevet i kapittel 1.13 i brev av 06.06.2019 («Haram Kraft sine kommentarer til høringsuttalelser»).

Utvidelse av konsesjonsområde ved turbin T2

Haram Kraft viser til at de har meddelt NVE at turbin T2 trekkes ca. 5 meter tilbake, slik at vingesveipet i sin helhet går innenfor planområdet. Haram Kraft trenger dermed ikke lenger tillatelse til utvidelse av konsesjonsområdet i forhold til anleggskonsesjonen av 07.06.2019.

Naturverdier og myr

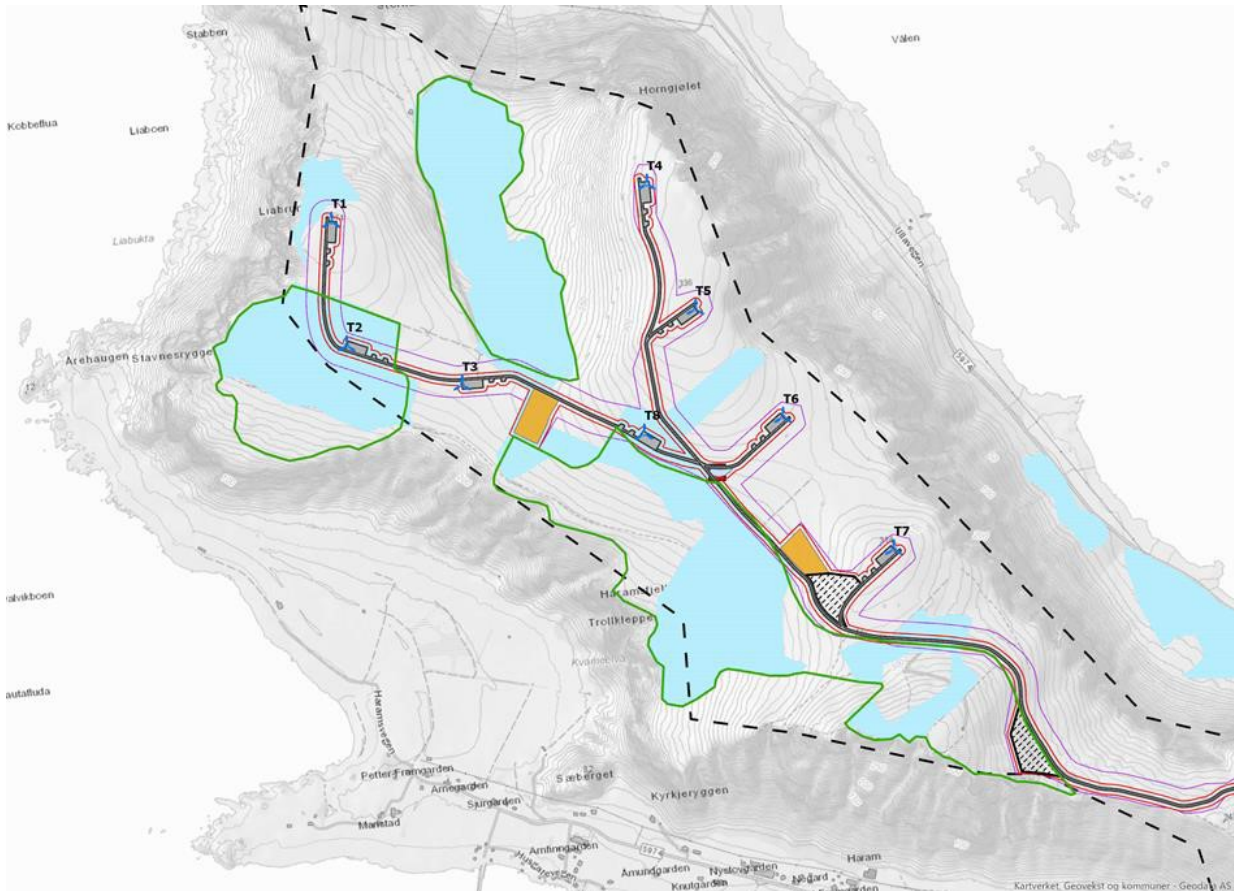
Innledningsvis er det viktig for Haram Kraft å få frem at de i 2009 fikk konsesjon til å sette opp 16 turbiner med en turbinhøyde på inntil 150 m. I den løsningen som nå bygges har Haram Kraft gått noe ned på tårnhøyden og litt opp på rotordiameteren slik at vi fremdeles holder oss innenfor 150 m total turbinhøyde. Disse turbinene vil dermed produsere mer energi per turbin siden rotordiameteren er større uten at det gir noe særlig større visuell effekt. I tillegg har Haram Kraft redusert antall turbiner fra 16 til 8 turbiner. Dette reduserer den visuelle effekten betraktelig. Dermed blir fotavtrykket for kranplassene halvert i forhold til rammene i konsesjonen. Haram Kraft påpeker at dette er bra både for dyrket mark og for myra m.m.

Hele planområdet er på 2800 dekar. Det er 631 dekar kategorisert som myr iht. AR5 innenfor konsesjonsområdet. Deler av disse myrområdene er også avgrenset som naturtype kystmyr iht. Naturbase. Veinettet i vindkraftverket følger i hovedsak eksisterende vei som alt er grøftet. Oppgradering av dagens veier må påregnes å påvirke ytterligere et smalt belte på noen få meters bredde langs veien i tillegg til det som er påvirket i dag, og deler av dette beltet vil berøre myr. Nye veier og plasser øst og nordøst for Haramsfjellvegen berører ikke arealer definert som myr. Det er ny vei fra det sentrale krysset og til og med T8 (ca. 270 m), og i buen ved T2 (ca. 310 m) som vil gå gjennom nye myrområder. I tillegg kommer arealet aktuelt som riggområde mellom T3 og T8. Disse 3 delarealene

berører direkte til sammen ca. 22 dekar klassifisert som myr. Av disse 3 delarealene er det kun myrområdene i buen ved T2 som også er avgrenset som verdifull naturtype.

Her er det viktig å merke seg at av de 22 dekar representerer riggområdet mellom T3 og T8 ca. 12 dekar. Haram Kraft påpeker at det mest sannsynlig ikke er behov for å bygge dette riggområdet. Det vil Haram Kraft ta stilling til i løpet av vinteren. Det er dermed en liten andel av myrområdene som blir berørt av vindkraftverket, og enda mindre av myr avgrenset som verdifull naturtype. I planleggingen av anlegget har Haram Kraft bestrebet seg på å bruke eksisterende veinett og unngå særlig verdifulle naturtyper eller kjente, verdifulle forekomster av planter og dyr.

Haram Kraft har vurdert arealet som blir bygd i myr som relativt lite i forhold til det totale areal av myr i området og at det dermed vil ha liten effekt på flora og fauna.

Figur 3 viser myrområder (AR5) i Haram vindkraftverk i blått og naturtype kystmyr (naturbase) med grønt omriss. Kartet er hentet fra Haram Kraft sine kommentarer til klager

Haram Kraft viser til at NVE etterspurte mer opplysninger om vurderinger av plassering av turbin og vei i terrengdekkende myr. I brev fra Haram Kraft sendt til NVE 06.11.2019 skriver de at turbin 2 er plassert etter en grundig prosess med grunneiere og turbinleverandør og de har hensyntatt konsekvensutredninger, høringsuttalelser og myndigheters ulike vedtak. Videre peker de på endringer i prosjektet gjennom alle årene det har pågått har medført mindre virkninger for naturtypen kystmyr og viser til at antall turbiner er halvert, at det ikke skal settes opp turbiner på Lepsøya/Skuløya og at det skal etableres jordkabel langs vei i stedet for luftledning. Videre viser Haram Kraft til vurderingene «Bakgrunn for vedtak» datert 23.06.2019 der NVE konstaterer at vindkraftverket vil gi små negative virkninger på naturtyper, vegetasjon og flora og at fylkesmannen i sin høringsuttalelse av 02.05.2019 til detaljplan/MTA ikke kommenterte inngrepet i kystmyr.

Haram Kraft viser til at myrområdet med terrengdekkende myr der turbin 2 plasseres ble drenert ut for ca. 40 år siden i forbindelse med opparbeidelse av dyrket mark i området. I dette område er myra grunn og underlaget består av del grus.

Adkomstvei

Haram kommune har klaget på adkomstveien, både hva gjelder landskapsvirkninger og rasfare. Kommunen klager også på landskapsvirkninger av massetak. I følge Haram Kraft ble adkomstveien diskutert i møte med Haram kommune den 04.09.2018. Haram Kraft opplevde å få full støtte fra Haram kommune om den planlagte veiløsningen.

Haram Kraft viser til at det er «*Håndboken for terrenginngrep*» som beskriver hvordan atkomstveien skal bygges. Denne håndboka er vedlegg 2 i MTA-planen som har vært ute på høring. Kapittel 4.1 gir en generell beskrivelse av hvordan veien skal bygges og hvordan skjæringer og fyllinger skal utformes. Kapittel 4.1.1 gir en spesiell beskrivelse av hvordan atkomstveien skal bygges og hvordan denne vil se ut i terrenget. Traseen er merket med gul linje. Til venstre for den gule linja syns eksisterende vei. Det er rimelig å anta at med tiden vil også den nye veien (gul stiplet linje) gi tilsvarende landskapseffekt. Denne veiløsningen ble introdusert av landskapsarkitekten etter befaring på Haramsfjellet, nettopp for å minimere inngrepene. Landskapsarkitektens vurdering var at en nødvendig utbedring av de eksisterende krappe svingene på dagens fjellvei ville gitt langt større inngrep i form av større skjæringer og fyllinger enn den valgte løsningen. Spesielt ville dette medført svært store inngrep ifm utbedring av svingene mot vestsiden av Haramsfjellet hvor det er aller brattest.

En variant av den planlagte løsningen med slakere helning ville medført et større inngrep siden den da ville blitt lengre og den ville måtte gå i et område som ville gitt enda større skjæringer og fyllinger.

I forbindelse med bygging av dagens fjellvei ble det anlagt et massetak oppe i planområdet. Det er dette massetaket som vil benyttes ifm bygging av vindkraftverket. Når det gjelder massetak vil tiltakshaver legge frem en plan for disse før arbeidene starter i henhold til MTA krav: «*Arealbruk som ikke er omtalt i MTA- og detaljplan, herunder eventuelle massetak, må forelegges NVE før arealene opparbeides og tas i bruk.*»

Dette er også med i kontrollplan for MTA, kapittel 5: «*Utarbeide sluttarronderingsplan for massetak. Landskapsfaglig bistand skal benyttes og tegninger med snitt og profil skal godkjennes av NVE før uttak tas i bruk.*»

Det har vært atkomstvei til fjellet i det samme området i mange år og landbruket som benytter denne veien bekrefter at det ikke har gått ras i området. Entreprenør som bygget veien bekrefter også at ras ikke var noen problemstilling ved bygging av dagens fjellvei.

Haram Kraft mener at det er verdt å merke seg at Haram kommune ikke har fremmet innvendinger hverken mot synlighet eller rasfare av planlagt adkomstvei underveis i prosessen med medvirkning til MTA og detaljplan, selv om plan for utforming av ny adkomstvei ble fremlagt i møte i september 2018. Haram kommune hadde heller ingen kommentarer til planlagt adkomstvei ifm høring av MTA og detaljplan.

I tillegg til kommentarene over, har Haram Kraft fått utarbeidet to notater som gjelder adkomstveien. Dette er notatet «*Haram vindkraftverk, adkomstvei – terrengtilpassing*» datert 17.10.2019 (finnes på nve.no) og notatet «*Vurdering av skredfare mot anleggsvei*» datert 24.10.2019 (finnes på nve.no). Begge notatene er utarbeidet av Multiconsult.

Drikkevann

Haram kommune viser i sin klage til at vilkår om kartlegging av drikkevannskilder skal skje før anleggsstart. Haram Kraft viser til at tiltakshaver i perioden 24.09.2019 – 30.09.2019 har befart drikkevannskildene som kan bli berørt av tiltaket. Det er også tatt vannprøver fra samtlige drikkevannskilder som kan bli berørt av tiltaket. Dette arbeidet er beskrevet i notatet «brønnvann på Haramsøya» datert 04.10.2019 utarbeidet av STIM (jf. finnes på nve.no). Haram Kraft mener dette tilfredsstillende konsesjonskrav 12 og fullt ut tilfredsstillende Haram kommunes merknader i klage på MTA- og detaljplanvedtak.

TV/Radio-signaler

Haram Kraft fortsetter å jobbe med tiltak for å sikre TV signalene. Haram Kraft vil legge frem plan for dette innen 01.01.2020 slik vilkåret i NVE sin MTA-godkjenning krever. Haram Kraft har kommet med konkrete kommentarer til klagebrevet fra NTV:

På side 1, siste avsnitt skriver NTV at utbyggingen av Haram vindkraftverk berører flere satellittskyggeområder. I tillegg til de særlig berørte områdene i Hellevika og Ulla/Ullahammeren, kan også andre områder bli berørt.

Haram Krafts kommentar: Utbyggingen kan berøre to satellittskyggeområder, Hellevika og Ullahammeren, ikke flere områder. De to områdene har et svært begrenset antall husstander som kan bli berørt. At andre områder enn disse kan bli berørt er spekulasjon.

På side 2, første kulepunkt skriver NTV at Haram Kraft sin rapport fra Teleplan er mangelfull da den benytter teoretiske beregningsmetoder som er ukjent for bransjen.

Haram Krafts kommentar: At beregningsmetoder for elektromagnetisk propagasjon er ukjent i bransjen er en overraskende påstand. Fysikken for dette er velkjent. Det er imidlertid korrekt at Teleplan ikke har gjort målinger i felt.

På side 2, andre kulepunkt skriver NTV at Haram Kraft sin rapport ikke synes å ta hensyn til de særlige egenskapene ved det digitale TV-signalet sammenlignet med andre tele- og radiosignaler.

Haram Krafts kommentar: Dette er en overraskende påstand. Det særegne ved TV-signalet skjer i senderen og i mottakeren. I eteren gjelder de fysiske lover om elektromagnetisk propagasjon.

På side 2, fjerde kulepunkt kommenterer NTV at Teleplans påstand om mulighet til mottak fra alternative sendere ikke synes å ta hensyn til topografi.

Haram Krafts kommentar: Dette er feil. Teleplan har forskjellige propagasjonsmodeller avhengig av hva som skal beregnes. Propagasjonsmodellen benyttet i dekningsberegningene er «multiple-knife-edge diffraction model» og tar selvfølgelig hensyn til at det finnes høye fjell. Propagasjonsmodellene som er implementert i Teleplans geografiske informasjonssystemer er benyttet av offentlige, private og Forsvar i Norge og internasjonalt av NATO. Tilbakemeldingene fra brukerne er at dekningsberegningene er realistiske.

På side 2, tredje avsnitt, andre og tredje setning skriver NTV følgende: At signalet fra andre sendere ikke er tilstrekkelig underbygges også av at husstandene i dag har innrettet TV-antennen for å ta signal på refleksjon fra Gamlemsveten. Hadde det vært mulig å hente signal fra en annen sender direkte, ville mottakerantennene være innrettet mot disse.

Haram Krafts kommentar: På RiksTVs deknings sider på internett står det at beste sender for Hellevika er Gamlemsveten i retning 134 grader og at beste sender for Ulla er Gamlemsveten i retning 152 grader.

Det kan bety at det er TV-dekning både direkte fra Gamlemsveten sender og via refleksjoner fra fjellvegg, men at det er litt bedre dekning via refleksjon fra en fjellvegg siden Norkring anbefaler det.

På side 2, tredje avsnitt, siste setning skriver NTV at Teleplan i et tidligere møte ikke hadde noen forklaring på hvorfor de ikke hadde tatt hensyn til fjellet.

Haram Krafts kommentar: Dette er feil. Propagasjonsmodellen tar hensyn til både fjell og dype daler hvor signalet propagerer.

NVEs vurdering av klagen

Klagene er gitt innen klagefristen. NVE har vurdert alle klagen og tatt dem inn til klagebehandling uten en nærmere vurdering av rettslig klageinteresse. NVE har lagt til grunn at alle klagerne har en geografisk eller tematisk tilknytning til vedtakene.

NVE har på forespørsel fra Haram kommune gitt utsatt klagefrist til 25.09.2019 ettersom kommunen ønsket at klagen skulle behandles i kommunestyret den 24.09.2019. Klagen er følgelig rettidig.

NVE kan oppheve eller endre vedtaket dersom NVE finner klagen begrunnet, alternativt oversende klagen til Olje- og energidepartementet for endelig avgjørelse (forvaltningsloven § 33).

NVE kommenterer nye forhold som klagerne anfører og som ikke tidligere er vurdert og forhold som bør utdypes nærmere. Forøvrig viser vi til vårt vedtak av 30.08.2019.

Åtte av klagen anmodet om utsatt iverksetting av vedtaket. Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) besluttet den 04.10.2019 utsatt iverksetting for Haram vindkraftverk til klagen er endelig avgjort av Olje- og energidepartementet.

Klage på endret konsesjon (utvidet konsesjonsvarighet/planområde)

Haram kommune klager på at varigheten på konsesjonen er utvidet fra 25 til 30 år. NVE viser til at dette er vurdert i kap. 3.1 (s. 8) i vårt vedtak om godkjenning av MTA- og detaljplan, datert 30.08.2019. Vi vurderer at klagen ikke har gitt noen nye opplysninger, og vi fastholder NVEs vurdering.

Haram kommune og Aksjonsgruppa har klaget på at det er gitt tillatelse til å utvide planområdet med 2211 m² ved turbin 2. Kommunen peker på at dette krever dispensasjon i medhold av plan- og bygningsloven, og viser til at kommunen er planmyndighet. Haram Kraft har i brev av 27.09.2019 opplyst at vil trekke turbin 2 ca. 5 meter tilbake, slik at vingesveipet i sin helhet går innenfor det opprinnelige planområdet. Haram Kraft trekker dermed søknaden om utvidelse av planområdet. Det vil dermed ikke være behov for å søke om dispensasjon fra gjeldende arealplan.

Endring i utbyggingsløsning

Noen klager, herunder Haram kommune, har i sin klage anmodet om en utredning på om samfunnsnyttens fortsatt er større enn ulempene når prosjektet nå er halvert (fra 66 til 33 MW). NVE viser til at dette er vurdert i kap. 4.1 (s.10) i vårt vedtak om godkjenning av MTA- og detaljplan datert 30.08.2019. Vi vurderer at klagen ikke har gitt noen nye opplysninger, og vi fastholder NVEs vurdering.

Manglende involvering og varsling

Flere klager, herunder Haram kommune, anfører manglende involvering av lokalsamfunnet. Haram Kraft har i sine kommentarer (datert 04.10.2019) listet opp alle møter som har blitt avholdt i løpet av 2018 og 2019. Haram Kraft har avholdt fire møter med Haram kommune, seks møter med grunneiere og

to møter i tillegg til én befaring med landbruket. I tillegg ble det avholdt møte med hus/hytteiere med støy over 40 dBA (worst case) den 15.03.2019, samt «åpent kontor» på Haramsøya den 17.09.2019 og 18.09.2019. NVE konstaterer at møtet med hus/hytteiere med støy over anbefalte grenseverdier ble avholdt i kort tid før innsendelse av MTA- og detaljplan. «Åpent kontor» ble avholdt før klagefristen gikk ut.

Når det gjelder klager som anfører at kommunen ikke har vært positiv til etablering av vindkraftverk på Haram, viser vi til punktliste på side 21 og 22 i vårt vedtak om godkjenning av MTA- og detaljplan.

Kommunen mener allmennheten burde vært varslet i saken. NVE viser til at MTA- og detaljplan var på høring våren 2019. MTA- og detaljplan ble publisert på NVEs nettsider. Haram Kraft fikk i forbindelse med høringen i oppdrag å tilskrive alle grunneiere, i tillegg til berørte støymottakere over 40 dB (A) og/eller skyggekastmottakere over anbefalte grenseverdier (basert på worst-case beregninger), om høringen og fristen for å uttale seg til NVE. Også orientering om NVEs vedtak om godkjent MTA- og detaljplan, samt orientering om klagerett, ble sendt til alle som har uttalt seg til MTA- og detaljplan. Haram Kraft orienterte grunneiere og rettighetshavere, samt eiere av boliger og fritidsboliger som kan bli berørt av støy og/eller skyggekast over anbefalte grenseverdier, om dette vedtaket. NVE mottok bekreftelse på at dette var gjennomført den 03.09.2019. NVE mener på bakgrunn av dette at naboer til Haram vindkraftverk har hatt anledning til å komme med deres kommentarer til MTA- og detaljplan, og å påpeke eventuelle feil/mangler i planene.

Flere klagere, herunder Haram kommune, klager på manglende involvering ved tidligere endringer av konsesjoner, herunder frist for igangsetting og varighet av konsesjon. Under følger en oversikt over vedtak knyttet til konsesjonen gitt for Haram vindkraftverk (jf. figur 4).

Som Haram kommune anfører, stemmer det at to søknader som gjelder utsatt frist for idriftsettelse og én søknad om å overføre nettilknytningen fra Møre Nett til Haram kraft ikke ble sendt på høring og at de derfor ikke ble varslet om vedtakene.

De som er parter i saken har blant annet krav på forhåndsvarsel før det treffes vedtak, jf. forvaltningsloven § 16. Med «part» i saken menes en «person som en avgjørelse retter seg mot eller som saken ellers direkte gjelder», jf. forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav e. I vurderingen av hvem som er part i saken legges det vekt på vedtakets karakter, rettsvirkninger og formål.

Når det gjelder vedtaket av 05.04.2018 om å overføre konsesjonen fra Møre Nett til Haram kraft har NVE som praksis at det er Møre Nett og Haram kraft som er parter i saken. Vedtaket har i all hovedsak virkninger for Møre Nett og Haram kraft. Regionale og lokale myndigheter ble orientert om vedtaket.

Med hensyn til vedtakene av 07.08.2012 og 30.01.2014 om utsatt idriftsettelse beror det på en konkret vurdering av praksis, vedtakets karakter, rettsvirkninger og formål om det kan være enkeltpersoner eller sammenslutninger som avgjørelsen «retter seg mot» eller som saken «ellers direkte gjelder» som burde vært varslet på forhånd. Kretsen av høringsmottakere bør generelt være så vid at saken blir tilstrekkelig opplyst, at parter får ivaretatt sine interesser og at det ikke kan reises tvil om saksbehandlingen har vært tilfredsstillende.

NVE legger til grunn at Haram kommune og grunneiere/rettighetshavere uansett ble orientert om vedtaket og fått anledning til å påklage NVEs vedtak til Olje- og energidepartementet. NVE mener dette reparerer manglende varsel og at det ikke foreligger saksbehandlingsfeil for vedtakene. NVE viser for øvrig til vår omtale som gjelder manglende involvering/informasjon, i kap. 8 (s. 38) i vårt vedtak om godkjenning av MTA- og detaljplan datert 30.08.2019. Når det gjelder klagen som gjelder reguleringsplan for Ullahytter v/Tvedt, viser vi til kap. 4.4 (side 21) i vårt vedtak om godkjenning av MTA- og detaljplan datert 30.08.2019.

Når det gjelder at konsesjonens varighet ble forlenget med ett år fra 2045 til 2046 i forbindelse med utsatt frist for idriftsettelse, viser NVE til vilkår 1 i anleggskonsesjon av 07.01.2019. Her fremkommer det at tillatelsen til Haram vindkraftverk fra datoen ny anleggskonsesjon blir gitt og inntil 25 år fra det tidspunkt anlegget settes i drift, dog ikke utover 31.12.2046. Tidligere var forvaltningspraksisen at varighet for vindkraftkonsesjoner ble gitt for 25 år og at varigheten forlenges tilsvarende med antall år utsatt frist for idriftsettelse (det vil si 31.12.2046 i denne saken). I forbindelse med godkjenning av MTA- og detaljplan den 30.08.2019, ble frist for idriftsettelse forlenget til 30 år (31.12.2051). Dette er i tråd med §2-2 i energiloven, som sier at «*konsesjon (..) gis for et begrenset tidsrom av inntil 30 år*». Vi viser for øvrig til kap 3.1 i vårt vedtak om godkjenning av MTA- og detaljplan datert 30.08.2019.

Aksjonsgruppa er kritiske til at de ikke har fått innsyn i alle rapporter som har blitt utarbeidet underveis i prosessen med behandling av MTA- og detaljplan. NVE viser til at dette er rapporter som er utarbeidet som følge av høringsuttalelser til MTA- og detaljplan, hvor det er høringsinstanser som har påpekt at enkelttemaer ikke er tilstrekkelig beskrevet. Det er vanlig forvaltningspraksis at NVE krever tilleggsopplysninger i forbindelse med behandling av planer, ofte som følge av høringsinnspill, og at den nye informasjonen innarbeides i NVEs vedtak. Rapportene har vært tilgjengelig på NVEs nettsider i klageperioden.

Dato	Status	Høring?	Mottakerliste ved orientering om vedtak	Vedtak	Påklaget til OED?
12.06.2002	Melding	ja, offentlig høring med kunngjøring			
13.12.2004	Konsesjonssøknad	ja, offentlig høring med kunngjøring			
	Tilleggssøknad	ja, offentlig høring med kunngjøring			
24.06.2008	Konsesjonsvedtak		Alle på høringsliste + de som har uttalt seg		Ja
04.06.2012	Søknad utsatt frist for idriftsettelse	nei	Haram kommune Fylkesmannen i Møre og Romsdal Møre og romsdal fylkeskommune Haram Kraft orientere grunneiere/reggihetshavere om vedtaket og klagerett	07.08.2012	Nei
19.06.2013	Søknad om utsatt frist for idriftsettelse og endret nettilknytning	nei	Haram kommune Fylkesmannen i Møre og Romsdal Møre og romsdal fylkeskommune Haram Kraft orientere grunneiere/reggihetshavere om vedtaket og klagerett	30.01.2014	Nei
19.02.2018	Søknad om å overføre nettilknytningen fra Møre Nett til Haram Kraft	nei	Haram kommune Fylkesmannen i Møre og Romsdal Møre og romsdal fylkeskommune DSB - region midt Mørenett Statnett SF	05.04.2018	Ja
21.08.2018	Søknad om endret anleggskonsesjon - Jordkabel erstatter luftledning.	ja, til følgende mottakere: Haram kommune FM i Møre og Romsdal Møre og Roms FK Advokatfirma Øverbø Gjø Kystverket Vest Mørenett	Haram kommune Fylkesmannen i Møre og Romsdal Møre og romsdal fylkeskommune Kystverket Midt-Norge Mørenett Silvia Müller Advokatfirma Øverbø Gjø Ålesundsregionens havnevesen Haram Kraft orientere grunneiere/reggihetshavere om vedtaket og klagerett	25.01.2019	Nei
13.09.2018	Søknad om endret anleggskonsesjon - kaianlegg med riggplass ved Håneset	ja, til følgende mottakere: Haram kommune FM i Møre og Romsdal Møre og Roms FK Einar Kåre Rødstøl Johan Haram Ole Petter Haram Ålesundsregionens havnevesen Kystverket Midt-Norge	Haram kommune Fylkesmannen i Møre og Romsdal Møre og romsdal fylkeskommune Kystverket Midt-Norge Mørenett Silvia Müller Advokatfirma Øverbø Gjø Ålesundsregionens havnevesen Haram Kraft orientere grunneiere/reggihetshavere om vedtaket og klagerett	25.01.2019	Nei
30.11.2018	Søknad om utsatt frist for idriftsettelse	nei	Haram kommune Fylkesmannen i Møre og Romsdal Møre og romsdal fylkeskommune Kystverket Midt-Norge Mørenett Silvia Müller Advokatfirma Øverbø Gjø Ålesundsregionens havnevesen Haram Kraft orientere grunneiere/reggihetshavere om vedtaket og klagerett	25.01.2019	Nei

Figur 4 viser oversikt over konsesjonsbehandlingen av Haram vindkraftverk

Gamle/utdaterte utredninger og mangelfullt kunnskapsgrunnlag

Flere klager på at utredningene som ligger til grunn for vedtaket er gamle og utdaterte. NVE viser til at dette er vurdert i kapittel 8 (s. 39) i vårt vedtak om godkjenning av MTA- og detaljplan datert 30.08.2019. Vi vurderer at klagen ikke har gitt noen nye opplysninger, og vi fastholder NVEs vurdering.

Landskap/visuelle virkninger/verneverdig bebyggelse på Ulla

Flere klager på visuelle virkninger, både for kystlandskap, og kulturlandskapet ved verneverdig bebyggelse på Ulla. NVE viser til at dette er vurdert i konsesjonssaken. Det er også vurdert i kap. 4.2 (s. 14) i vårt vedtak om godkjenning av MTA- og detaljplan datert 30.08.2019. Vi viser også til samme vedtak kapittel 4.1 (s. 10) hvor vi sammenligner den utbyggingsløsningen som lå til grunn for det endelige konsesjonsvedtaket i 2009 vs. endelig utbyggingsløsning fremmet i MTA- og detaljplan i 2019. Vi vurderer at klagen ikke har gitt noen nye opplysninger, og vi fastholder NVEs vurdering.

Virkninger for fugl

De viktigste anførsler som er fremkommet i klagen er knyttet til NVEs vurderinger av plassering av turbiner ved oppadstigende luftstrømmer og spesielt godkjenning av plassering av turbin 1, manglende vurderinger av naturmangfoldlovens §§8-10,12 og 49, saksbehandlingsfeil, for dårlig kunnskapsgrunnlag for blant annet av hubro og havørn, at vandrefalk er observert med unger i 2019, virkninger for toppskarv er undervurdert, lite oppdatert kunnskap om trekkfugl, mangler i tilleggsnotat om fugl «Supplerende om fugl Haram vindkraftverk» datert 10.07.2019 utarbeidet av Multiconsult, kritikk mot miljøoppfølgingsprogrammet og at virkninger for små, lavtflygende arter ikke er vurdert.

Når det gjelder turbiner plassert nær kanten av fjellplataet viser vi til våre vurderinger i kapittel 4.3 (s.16) i vårt vedtak om godkjenning av detaljplan/MTA datert 30.08.2019. Her vurderte NVE at turbinene nær skrenter kan medføre større kollisjonsfare enn for turbinene lenger inn på fjellplataet. Spesielt turbin 1 som er plassert nær fuglereservatet kan utgjøre en kollisjonsfare for rovfugl og andre arter som benytter luftrommet langs bratte skråninger. I detaljplanen er de to turbinene ved Nova og Liabrua tatt ut, noe som etter vår vurdering kan medføre redusert kollisjonsfare og forstyrrelser for rovfugl og andre arter i området.

NOF anfører i sin klage at NVE har gjort en saksbehandlingsfeil fordi vi ikke har vurdert naturmangfoldloven § 49 i vår behandling av detaljplan/MTA. Vi viser til Olje- og energidepartementets klagevedtak av 14.12.2009 hvor det fremkommer følgende om naturreservatet «Haramsøya vestsida»: «Det er avklart mellom energi- og miljømyndigheter at grensen for det foreslåtte naturreservatet justeres, slik at verneområdet og planområdet for Haram vindkraftverk ikke overlapper». I den endelige konsesjonen fra 2009 var det forutsatt 16 turbiner, herunder 3 på grensen mot reservatet. Antall turbiner er nå halvert og bare en turbin er plassert på grensen mot reservatet. NVE er på dette grunnlag ikke enig i at vår godkjenning av detaljplan/MTA er i strid med naturmangfoldloven §49.

I klagen anføres det at det er alvorlige faktafeil i kunnskapsgrunnlaget som ligger til grunn for NVEs godkjenning av detaljplan/MTA og manglende vurdering av naturmangfoldloven §§ 8-10 og 12: Tilleggsnotat fra 2019 for fugl («Supplerende om fugl Haram vindkraftverk» datert 10.07.2019) trekkes frem, hvor hubro, havørn vandrefalk, toppskarv og trekkfugl omtales spesielt. NVE viser til vår vurderinger av virkninger for fugl i kapittel 4.3 s. 16 og 17 i godkjenning av detaljplan/MTA. Det er i dag ingen kjente hekkelokaliteter for hubro på Haramsøya, men NVE kan ikke utelukke at dersom hubro benytter Haramsøya til jakt, kan den være kollisjonsutsatt. NVE anser at de 150 meter høye turbinene kan medføre risiko for at havørn treffes av rotoren, men vi legger til grunn at halvparten så mange turbiner med mindre totalt sveipeareal vil utgjøre en redusert kollisjonsfare sammenlignet med konsesjonen fra

2008. I kapittel 4.3 legger vi til grunn at også enkeltindivider av toppskarv og vandrefalk kan bli fortrenget eller treffe rotoren og dette kan få virkninger for de lokale bestandene. Når det gjelder toppskarv har arten ifølge NOF vært gjennom flere sammenbrudd i Møre og Romsdal siden 1970-tallet. Hovedkolonien på Runde har kollapset og NOF mener derfor at kolonien på Haramsøy er desto viktigere for at toppskarv skal kunne overleve som hekkefugl i fylket. NVE er kjent med at en koloni på Runde i dag teller i størrelsesorden ca. 2-300 par av toppskarv og ifølge NINAs rapport fra 2011 mellom 55-75 par på Haramsøy. På dette grunnlag er det vår vurdering at det er usikkerhet om hvorvidt kolonien på Haramsøy er blitt viktigere for at toppskarv skal overleve som hekkefugl i Møre- og Romsdal. NVE konstaterer at det ifølge Artsdatabanken har den nasjonale bestanden av toppskarv vært relativt stabil de siste 30 årene, og er i likhet med vandrefalk fra 2015 ansett som livskraftige.

NVE mener kunnskapsgrunnlaget om fuglene som finnes på Haramsøy er tilstrekkelig til å fatte vedtak, men det vil alltid være usikkerhet knyttet til virkningene av vindkraftverket, jf. naturmangfoldloven § 8. Derfor har NVE fastsatt vilkår om overvåking av hekkebestanden og hekkesuksess for aktuelle arter og registrering av eventuelle kollisjonsdrepte fugl, med særlig fokus på turbin 1 ved grensen til naturreservatet. Resultatene fra disse undersøkelsene vil bli fulgt opp av NVE og vi kan kreve gjennomføring av relevante avbøtende tiltak dersom vindkraftverket medfører vesentlige virkninger for fugl, jf. kapittel 4.3 i vedtak om godkjenning av MTA- og detaljplan av 30.08.2019.

Eventuelle endringer i bestandsutviklingen for aktuelle arter, etter at vindkraftverket er i drift, må sees i sammenheng med andre faktorer som kan påvirke bestandsutvikling, eksempelvis utviklingen av næringstilgang for fuglebestandene i regionen. Haram kommune mener at miljøoppfølgingsprogrammet kun vil registrere/påvise negative virkninger for fugl, som blir vanskelig å gjøre noe med. Dersom resultatene fra de pålagte undersøkelsene avdekker vesentlige virkninger kan NVE kreve relevante avbøtende tiltak. Dette kan for eksempel være maling av rotor/tårn og/eller periodevis driftsstans. På denne bakgrunn mener vi naturmangfoldloven §§ 8 og 9 er tilstrekkelig vurdert.

I henhold til naturmangfoldloven § 10 skal en påvirkning av et økosystem vurderes ut ifra den samlede belastningen økosystemet er eller vil bli påvirket av. Dette innebærer at man må ha kunnskap også om andre tiltak og påvirkninger på økosystemet slik at en kan identifisere den samlede belastningen, jf. også formuleringen i § 8 om "effekten av påvirkninger". I vurderingen av samlet belastning skal det både tas hensyn til allerede eksisterende inngrep og forventede framtidige inngrep. Valg av lokaliseringssted for vindkraftverket for å redusere sumvirkninger må nødvendigvis tas når det gis konsesjon. I detaljplanfasen må vurderinger etter naturmangfoldloven i hovedsak § 10 dreie seg om avgjørelser innenfor planområdet.

I våre vurderinger etter naturmangfoldloven § 10 for fremtidige tiltak peker NVE på at dette er hensyntatt for de to konsesjonene Havsul 1 og Haram vindkraftverk. Havsul 1 er et offshore vindkraftverk som har konsesjon utenfor kysten av Møre og Romsdal i nærheten av Haram vindkraftverk (ca. 12 km). NVE viser til fastsatt vilkår om miljøoppfølgingsprogram i Olje- og energidepartementets klagevedtak av 14.12.2009 hvor det fremkommer at miljøoppfølgingsprogrammet skal ta sikte på å fremskaffe mer kunnskap, slik at man i tråd med prinsippet om økosystemtilnærming og samlet belastning kan pålegge avbøtende tiltak. I NVEs vedtak om godkjenning av detaljplan/MTA kapittel 4.3 s. 18 fremgår det at NVE kan fastsette krav om vurdering av eventuelle sumvirkninger for trekkende fugl som følge av Haram vindkraftverk og Havsul 1, dersom Havsul 1 blir realisert.

En klager anfører at NVE ikke har vurdert naturmangfoldloven § 12. Her fremgår det at skader på naturmangfoldet skal unngås ved bruk av driftsmetoder, teknikk og lokalisering som ut fra en samlet vurdering gir de beste samfunnsmessige resultatene. NVE viser til at formålet med at vi krever en godkjent MTA-plan av tiltakshaver blant annet er å unngå eller begrense skader på naturmangfoldet. I en MTA-plan må konsesjonæren ta hensyn til miljøinformasjon, beskrive arealbruken og konsekvensene

for natur og miljø. Vi viser til våre vurderinger i kapittel 5.1 om arealbruk i godkjenning av detaljplan/MTA og til vilkår fastsatt i behandling av MTA på side 2 og 3. På bakgrunn av dette mener NVE at naturmangfoldloven § 12 er tilstrekkelig vurdert.

Flere klager mer generelt på at virkninger for trekkfugl ikke er tilstrekkelig vurdert i NVEs vedtak og at ny kunnskap om trekkfugl ikke er vurdert. Hvordan fugl responderer på vindkraftverk under trekk varierer fra art til art, men de fleste artene responderer både med makro- og mikrounnvikelse til vindturbiner. Selv om fugl viser stor unnavikelse for vindturbiner, og det gjelder stort sett alle arter med noen unntak, utgjør likevel vindturbiner en kollisjonsrisiko for enkeltindivider av fugl. Med kunnskapen vi har i dag om unnavikelsesadferd mener NVE det er lite sannsynlig at vindkraftverket på Haramsøy i seg selv vil utgjøre en vesentlig barriereeffekt for trekkende fugl. NVE viser til vilkåret om miljøundersøkelser i vårt vedtak av 30.08.2019 kapittel 4.3. Her fremgår det at etterundersøkelser for fugl skal kompletteres med vurderinger av sumvirkningene for spesielt trekkende fugl som følge av Haram vindkraftverk og Havsul 1, dersom sistnevnte forberedes for utbygging. Her kan radarundersøkelser være aktuelt.

Flere mener det blir vanskelig å oppfylle vilkår om å registre døde fugler, da døde fugl raskt blir plukket opp av rovfugl/rovdyr eller faller ned på steder det er vanskelig å komme til. NVE viser til at metode for gjennomføring av registrering skal utarbeides av tiltakshaver og oversendes NVE for godkjenning. Før planen kan godkjennes av NVE, vil den bli forelagt og drøftet med Fylkesmannen i Møre og Romsdal.

Det anføres i en klage at virkninger lavtsveipende vindturbinene vil ha for sanglerke ikke er vurdert i NVEs vedtak om godkjenning av detaljplan/MTA. NOF skriver i fagrapport fra 2003 at sanglerke var vanlig hekkefugl på innmark og fjellet på Haramsøy, men at bestanden da var i tilbakegang. I følge tilleggsnotat om fugl utarbeidet av Multiconsult («Supplerende om fugl Haram vindkraftverk» datert 10.07.2019) har undersøkelser vist at spurvefugl generelt kan være kollisjonsutsatt ved trekk, særlig de som trekker om natta. I følge notatet vil spurvefugl på bestandsnivå være mindre sårbare for kollisjoner fordi arten lever kortere og formerer seg raskere enn rovfugl, hubro og sjøfugl. Men Multiconsult bemerker i tilleggsnotat om fugl fra juni 2019 at de voksne sanglerkehanner med sin sangflukt også kan være særlig utsatt.

NVE konstaterer at sanglerke i Artsdatabanken fra 2015 er registrert som sårbar (VU). I følge artskart er det gjort flere registreringer av sanglerke i og utenfor planområdet på Haramsøy. Etter NVEs vurderinger kan lavtflygende arter være utsatt for kollisjonsfare, herunder sanglerke. NVE er enige i Multiconsults vurdering av at hannene av sanglerke er særlig utsatt for kollisjon under sangflukten om våren. Denne sangflukten foregår hovedsakelig over dyrket mark eller engområder, og således vil Haramsøy vindkraftverk være en lokalitet hvor slik sangflukt forekommer. Da nederste punkt på vingen til vindturbinene som er planlagt brukt på Haramsøy er 14 meter over bakken, vil turbinene berøre luftrommet hvor sanglerkene har sangflukt. NVE kan derfor ikke utelukke at sanglerke kolliderer med vindturbinene. Imidlertid mener NVE at bestandene av spurvefugler normalt vil kunne være noe mer robuste mot økt dødelighet, da spurvefugler ofte får flere kull med unger sammenliknet med for eksempel rovfugler. NVE konkluderer derfor med at vindparken på Haramsøy ikke vil true bestanden av sanglerke på nasjonalt nivå, men at bestanden lokalt kan bli påvirket av utbyggingsplanene.

Flaggermus

En klager (Johanne Rogne) viser til naturmangfoldloven § 8 og anfører at virkningene vindkraftverket vil ha på flaggermus er såpass usikre at dette må undersøkes før vindkraftverket bygges. Det vil, ifølge klager, være utfordrende å registrere døde flaggermus på grunn av det bratte terrenget og at andre dyr tar flaggermus før de blir registrert.

NVE slutter seg til at kunnskapen om viktige funksjonsområder og potensielle virkninger for flaggermus fra norske vindkraftverk generelt er mangelfull. Vi viser til vår vurdering av virkninger for flaggermus i kapittel 4.3 hvor det fremkommer at den endrede utbyggingsløsningen med halvparten så mange turbiner, etter vår vurdering vil medføre reduserte virkninger for flaggermus dersom truede arter forekommer på Haramsøy. I kapittel 4.3. fastsatte vi vilkår om registrering av døde flaggermus og metode for gjennomføring av registrering skal utarbeides av tiltakshaver og oversendes NVE for godkjenning. Dersom det kan dokumenteres at vindkraftverket har virkninger for flaggermus, mener NVE det foreligger gode avbøtende tiltak som kan redusere risiko for at flaggermus blir skadet eller drept av turbiner. For eksempel kan stans av turbiner i perioder med stor kollisjonsfare være aktuelt.

Naturtyper

Flere klager på virkningene vindkraftverket vil ha for myrområder på plataet på Haramsøy. Britt og Marit Heggenhougen anfører i klagen at inngrepene vil være irreversible i myrområdene på plataet der turbinene vil stikke 20-30 meter ned i verdifull myr. Aksjonsgruppa reagerer på at veitrasé internt i planområdet er lagt lengre sør enn eksisterende traktorvei ut mot Hestvollane, noe som vil fragmentere den rødlista naturtypen terrengdekkende myr, uten at dette er konsekvensutredet.

Haram Kraft skriver i sine kommentarer til klager som vi mottok 07.10.2019 at de vurderer at andelen myr som bygges ned som relativt liten sammenlignet med det totale areal av myr i planområdet. De viser til at det kun er en ca. 310 meter lang veistrekning ved turbin 2 som vil gå gjennom myrområder av verdifull naturtype. I brev fra Haram Kraft sendt til NVE 06.11.2019 viser Haram Kraft til at myrområdet der turbin 2 plasseres ble drenert ut for ca. 40 år siden i forbindelse med opparbeidelse av dyrka mark i området.

Fjellplataet på Haramsøy består av terrengdekkende myr og hei-vegetasjon som stedvis er dyrket. Det fremgår av konsekvensutredningen fra 2004 at det meste av vegetasjonen i planområdet er sterkt preget av kulturpåvirkning, blant annet nyere tids oppdyrking. Haram Kraft skriver i sine kommentarer til klagen at detaljplassering av turbinen og veistrekningen som berører området med terrengdekkende myr er valgt etter en grundig prosess med innspill fra grunneiere og turbinleverandør. NVE konstaterer at det er flere områder med kystmyr/terrengdekkende myr i planområdet som ikke blir berørt av vei eller turbiner. Etter NVEs vurderinger gir plasseringen av turbin 2 i et mindre område med terrengdekkende myr akseptable virkninger. Myras egenskaper ble endret ved opparbeidelse av dyrka mark og drenering for 40 år siden og vi mener det på denne bakgrunn ikke er grunnlag for å endre veitrasé eller plassering av turbin i det aktuelle myrområdet.

NVE konstaterer at en turbin i kystmyr/terrengdekkende myr, kan medføre overskudd av masser i prosjektet. Ved ev. behov for massedeponi, må dette forelegges NVE i god tid før arealene skal tas i bruk (jf. vilkår i NVEs godkjenning av MTA- og detaljplan).

I Britt Oline Kjerstads brev til fylkesmannen i Møre og Romsdal, som NVE fikk oversendt, foreslår Kjerstad å flytte vegen som går over terrengdekkende myr for å unngå virkninger for strandmarihand og gullprikklav. Vi viser til at dette er vurdert i vårt vedtak om godkjenning av detaljplan/MTA av 20.08.2019 kapittel 5.1 side 30.

Vi vurderer at klagen ikke har gitt noen nye opplysninger, og vi fastholder NVEs vurdering.

Justering av turbin 4

Aksjonsgruppa og flere av beboerne på Ulla har klaget på at turbin 4 ikke flyttes lenger inn på øya. NVE viser til at plassering av turbin 4 er vurdert i kap. 4.1 (s. 11) i vårt vedtak om godkjenning av MTA- og detaljplan datert 30.08.2019. Når det gjelder risiko for iskast, viser vi til avsnittet «støy, skyggekast,

iskast og lyssetting av turbiner» nedenfor. Vi vurderer at klagene ikke har gitt noen nye opplysninger, og vi fastholder NVEs vurdering.

Eiendomspriser

Flere naboer til Haram vindkraftverk frykter at etablering av vindkraftverket vil ha konsekvenser for eiendomspriser/tomteverdi. I «[Temarapport om nabovirkninger](#)» kap. 7, som ble utarbeidet av NVE i forbindelse med Nasjonal ramme for vindkraft, oppsummeres fem internasjonale studier som har sett på hvordan vindkraftverk kan innvirke på eiendomspriser. Noen av studiene fokuserer bare på visuell eksponering, mens andre baserer vurderingene på avstand i luftlinje mellom bolig og nærmeste turbin.

Gjennomgangen av studiene viser at fire av fem studier gir en statistisk signifikant negativ effekt på boligpriser tett opp mot vindturbiner, og at den negative effekten avtar med økende avstand til turbinen. Den femte studien (fra USA) fant ingen statistisk signifikant sammenheng mellom vindkraftverk og boligpriser.

Det er grunn til å forvente forskjeller i vindkraftverks påvirkning på eiendomspriser. Effekten vil henge sammen med eksponeringsfaktorer av blant annet støy, skyggekast og visuelle virkninger. Effekten vil også være påvirket av i hvor stor grad de konkrete verdiene som forringes i det aktuelle området er av betydning for eiendommenes markedsverdi.

Det er trolig at vindkraftverket kan medføre redusert markedsverdi for hytter og boliger på Haramsøy, for eksempel for bebyggelse på Ulla. Men samtidig kan andre faktorer påvirke eiendomspriser, som for eksempel fastlandsforbindelsen som vil kunne gi en positiv effekt.

Støy, skyggekast, iskast og lyssetting av turbiner

Mange klager på støy, skyggekast, iskast og lyssetting av turbiner. NVE viser til at støy, skyggekast og iskast er vurdert i kapitlene 4.4 (s. 19), kap. 4.5 (s. 23) og kap. 4.6 (s. 24) i vårt vedtak om godkjenning av MTA- og detaljplan datert 30.08.2019. I kapittel 4.4 vurderes også forholdet til det planlagte hyttene på Vålhaugen (Ullahytter).

Enkelte klagere oppgir nærmeste avstand mellom bolighus og turbin til å være 460 meter. NVE konstaterer at nærmeste turbin fra bebyggelse er turbin 4 ved Ullahornet, som vil være 648 meter fra nærmeste bolighus (jf. kap 4.1, s. 11 i NVE vedtak om godkjenning av MTA- og detaljplan).

Når det gjelder sammenhengen mellom lavfrekvent støy og helsevirkninger vil NVE først vise til at Miljødirektoratet i 2012 vurderte om det var hensiktsmessig å innføre egne grenseverdier for lavfrekvent støy, etter at Danmark innførte dette året før. Miljødirektoratets utredning viste at den gjeldende anbefalte utendørs støygrense på L_{den} 45 dBA også sikrer at innendørsstøy i frekvensområdet 20-160/200 Hz ikke overskrider 20 dBA, som er grensen i Danmark. Miljødirektoratet konkluderte på bakgrunn av dette med at det ikke er behov for å innføre egne grenseverdier for lavfrekvent støy i Norge.

Når det gjelder lyssetting av turbiner av hensyn til luftfart, viser NVE til at det er Luftfartstilsynet som er myndighet for dette temaet. Utbygger er ansvarlig for å følge gjeldende lovverk (jf. kap. 9.1 i NVEs vedtak om godkjenning av MTA- og detaljplan).

TV/Radio-signaler

NTV klager på vedtak av 30.08.2019, der det fremkommer at tiltak for å sikre signaler til TV-mottakere skal avklares innen 01.01.2020. NTV mener at anleggsarbeidet ikke kan starte og har også anmodet om at klagen skal ha oppsettende virkning.

Dersom NVE mener at det gjennom godkjenning av MTA- og detaljplan er dispensert fra vilkår i konsesjonen punkt 22 (tiltak som sikrer signaler til TV-mottakere skal avklares før anleggsstart), klager NTV på NVEs vedtak og anfører at vedtaket er ugyldig. NTV begrunner dette med at NVE har gått ut over sin kompetanse. Det er kun departementet som har anledning til å dispensere fra vilkår satt i konsesjoner i medhold av energiloven § 9-4.

Det er uenighet mellom NTV og Haram kraft om virkningene og hva som er nødvendige avbøtende tiltak. NVE mener det er først og fremst opp til partene å bli enige om avbøtende tiltak. Vilkåret i konsesjonen innebærer at det er NTV og konsesjonæren som i samråd må finne nødvendige tiltak. Haram Kraft skal forelegge dokumentasjon for NVE innen anleggsstart og NVE kan også kreve tredjeparts vurdering av dokumentasjonen.

NVE har mottatt dokumentasjon fra Haram Kraft og sendt dette sammen med NTVs innspill til Nkom 28.06.2019 for tredjepartsvurdering. Vi har per i dag ikke mottatt tilbakemelding.

NVE besluttet den 04.10.2019 utsatt anleggsstart for anleggsarbeidet ved Haram vindkraftverk til klagene er endelig avgjort av Olje- og energidepartementet. NVE mener det ikke er nødvendig å ta stilling til NTVs krav om at anleggsarbeidet ikke kan starte på grunn av manglende oppfyllelse av vilkår 22 i konsesjonen. NVE mener godkjenningen av MTA- og detaljplan ikke innebærer en dispensasjon fra vilkår 22 i konsesjonen. I vårt vedtak om godkjenning av MTA- og detaljplan setter vi en frist for arbeidet med tiltakene for TV- og radiosignaler.

NVE mottok den 14.11.2019 et ytterligere brev fra NTV «Haram vindkraftverk – tillegg til klage». I dette brevet svarer NTV på Haram kraft sine kommentarer til NTVs klage. Denne henvendelsen kom sent inn i forbindelse med vårt arbeid med klageoversendelse. Vi har sendt brevet til Haram Kraft slik at de har anledning til å kommentere på henvendelsen, og legger det på saken slik at det blir inkludert i Olje- og energidepartementet sin behandling av klage. Vedlagt brevet fra NTV, er et brev fra kulturdepartementet, hvor kulturdepartementet ber om å bli konsultert i forbindelse med Olje- og energidepartementet sin behandling av klagen.

Nasjonal ramme

Flere klager på godkjent MTA og detaljplan med begrunnelse at et vindkraftverk på Haramsøy ikke er inkludert blant de 13 utpekte områdene i nasjonal ramme for vindkraft. De reagerer på at det ikke hensyntas at deler av vindkraftverket og adkomstvei er registrert med sterke eksklusjoner (områder det er ekstra viktig å verne mot utbygging) i kunnskapsgrunnlaget for Nasjonal ramme.

Nasjonal ramme for vindkraft hadde som mål å finne nye egnede områder for etablering av vindkraftverk i Norge. Vindkraftprosjekter som allerede har fått tildelt konsesjon, har en tillatelse de har rett til å benytte. I denne konsesjonen er det i tillegg gitt statlig plan. NVE behandler derfor alle MTA- og detaljplaner vi mottar, uavhengig av nasjonal ramme og vurderingene som er gjort i den forbindelse. NVE viser for øvrig til at regjeringen valgte å ikke gå videre med Nasjonal ramme for vindkraft den 17.10.2019.

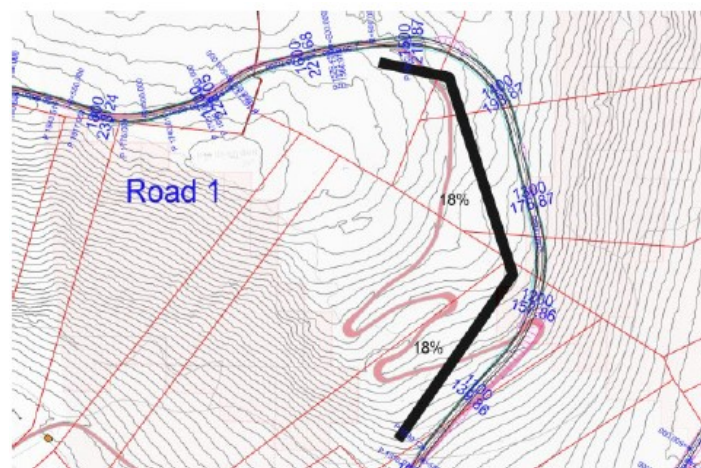
Tilleggsutredning av adkomstvei og skredfare

Flere, herunder Haram kommune, klager på at adkomstveien ikke var utredet godt nok. NVE sluttet seg til dette, og ba i epost datert 08.10.2019 om ytterligere opplysninger vedrørende adkomstvei. Konkret ba vi utbygger om å detaljprosjekttere veien fra kaianlegget opp til fjellplatået, og utarbeide fotorealistiske visualiseringer av adkomstveien. I tillegg ba vi utbygger om å utarbeide en skredfarevurdering av adkomstveien for å dokumentere tilstrekkelig sikkerhet for veien. Herunder skulle det vurderes om adkomstveien kunne medføre økt fare for skred for omkringliggende eiendommer.

Notatet «Haram vindkraftverk, adkomstvei – terrengtilpassing» datert 17.10.2019, utarbeidet av Multiconsult (finnes på nve.no) svarer på NVEs krav om tilleggsopplysninger som gjelder linjeføringen, terrengtilpasningen og visualiseringer av adkomstvegen. Notatet «Vurdering av skredfare mot anleggsvei» datert 24.10.2019, utarbeidet av Multiconsult (finnes på nve.no), svarer på NVEs krav om tilleggsopplysninger som gjelder skredfare.

Vurdering av terrengtilpassing og visuelle virkninger

I notatet datert 17.10.2019 har Multiconsult vurdert alternative løsninger for adkomstvei, med mål om å redusere fotavtrykket i den bratteste delen av planområdet. Blant annet er muligheten for oppgradering av eksisterende vei ved å forlenge eksisterende hårnålssvinger blitt vurdert. Undersøkelsene viser at dette ikke er mulig å gjennomføre da dagens svinger mot vest ligger på grensen ut mot svært bratt terreng. Den beste realiserbare løsningen, er å ta seg ut fra den første hårnålssvingen i øst og forsere høydeforskjellen uten arealkrevende hårnålssvinger. For å gjøre inngrepet minst mulig har man valgt å legge veien i en stigning på 18%, som er vurdert å være den bratteste stigningen man kan ha som fortsatt er praktisk gjennomførbar (iht. kravene fra turbinleverandør). Den nye veien vil komme inn på eksisterende vei ca 300 meter etter siste hårnålssving (jf. figur 5).

Figur 5 viser adkomstveien (hentet fra notat fra Multiconsult datert 17.10.2019)

Fra notatet går det fram at den nye veglinja hovedsakelig vil legges i skjæring. Dette er gjort for å minske terrenginngrepene ved at en unngår å etablere omfattende fyllinger i det sidebratte terrenget. Prosjekterte skjæringer har en høyde som tilsier at de kan etableres uten søm- eller konturboring, men med en mer skråstilt skjæring. Skjæringene vil da kunne følge konturene i fjellet, som enten gir fine glattere, naturlige fjellformasjoner eller mer knudrete skråstilte flater, der det vil legge seg løsmasser hvor mindre vegetasjon på sikt vil etablere seg og dempe inntrykket av skjæringene.

I notatet fra Multiconsult vises det til at inngrepet ligger i tilknytning til eksisterende inngrep med synlige skjæringer og gjengrodde fyllinger, der bare fjellvegger er synlige i den vestvendte fjellsida i forlengelsen av eksisterende anlegg. Dette har en til dels kamuflerende virkning som gjør nye blottlagte fjellforekomster mindre fremtredende, selv om de vil skille seg ut i farge inntil de har mørknet og fått patina.

Skråningene vil tilføres toppmasser slik at vegetasjon vil etablere seg og de vil ha en ubetydelig virkning på landskapsbildet på sikt. Grunnet bratt helning bør man vurdere å sprøyteså den høyeste fyllingen for å hindre erosjon i en alternativt lengre etableringsfase. I notatet er det fremmet flere visualiseringer som viser hvordan veien vil anlegges i terrenget. Visualiseringene viser også hvordan veien vil fremstå under anleggsarbeidet, og hvordan den vil fremstå når den er ferdig revegetert. Det mest iøynefallende vil være

den høye fyllingen ved første hårnålssving. Etter revegetering, når fargen på vei og fjellskjæring blir mørkere, vil inngrepet fremstå som mer dempet og ikke spesielt mer markant enn ved dagens situasjon.

NVE mener notatet fra Multiconsult på en god måte beskriver de visuelle virkningene av adkomstveien til Haram vindkraftverk. Vi er enig i konklusjonene i notatet om at veitraseen vil være mest synlig i forbindelse med anleggsarbeidet, men at veien vil fremstå som mindre synlig når veien er ferdig revegetert og fargen på vei og fjellskjæring er mørkere. NVE mener det er spesielt viktig at entreprenør ved arbeidet med adkomstveien fokuserer på å begrense inngrepet til et minimum. Herunder mener vi det er viktig at det i sprengingsarbeidet gjøres små salver, gjerne med matter, for å ha kontroll på sprengsteinsalvene.

Vurdering av skredfare

I notatet om skredfare datert 24.10.2019, vises det til at deler av den planlagte anleggsveien ligger innenfor NVEs aktsomhetsområde for snøskred. Helningskart viser at det potensielle utløsningsområdet for snøskred ligger mellom kotene 70 og 170, og strekker seg ca. 400 meter langs kotene. Fjellsiden har en større konkavformasjon som potensielt kan samle opp betydelige mengder snø. Klimaanalysen viser at det er potensiale for betydelige nedbørmengder om vinteren på Haramsøy. I følge notatet er det risiko for snøskred i utløsningsområdet, hvis nedbøren kommer som tørrsnø. Men det anses som usannsynlig at nedbøren vil komme som tørrsnø så lavt ved kysten som det potensielle utløsningsområdet ligger (ca. 70-170 moh). Multiconsult konkluderer derfor med at klimaet i området ikke ligger til rette for store snøskred.

Potensielle kildeområder for steinsprang er også avdekket. Kildeområdene er for små til å gi opphav til steinskrud, men et flybilde fra 2015 viser at det ligger noen spredte steinblokker i skråningen. Den korteste avstanden fra de største blokkene til den planlagte veien er mer enn 150 m i flatt terreng.

I notatet går det fram at det ikke er indikert noen permanente bekker i området. Men det finnes noen forsenkninger i terrenget som sannsynligvis er vannførende etter kraftig nedbør og/eller i smelteperioder. Den planlagte veien kommer til å krysse disse forsenkningene i den øverste delen av dem. Det er ingen myrområder og heller ingen vann som kunne gi opphav til et eventuelt sørpeskrud. Flybilder fra Norgebilder.no som daterer tilbake til 2006 indikerer en generelt lav erosjon i området med tanke på eventuelle jord- og/eller flomskred.

Løsmassene i det aktuelle området består i hovedsak av forvittringsmateriale, tynn og tykk morene samt marine strandavsetninger nederst ved havet. De bratteste delene av skråningen er dominert av bart berg. I notatet opplyses det at det ikke er registrert tidligere skredhendelser innenfor prosjektområdet. Den eneste registrerte skredhendelsen på Haramsøya er et jordskrud fra 1600-tallet på den vestlige siden av øya.

En del av vurderingsområdet ligger under den gamle maringrensen. Ved grunnundersøkelser utført i forbindelse med ro-ro kaia i 2018, ble det ikke funnet kvikkleire i området.

I konklusjonen viser Multiconsult til at de har vurdert den reelle skredfaren mot den planlagte veien (alle typer skred i bratt terreng, dvs. snø-, sørpe, flom-, jord- og steinskrud samt steinsprang). Den samlede nominelle årlige sannsynligheten for at et skred vil nå frem til anleggsveien vurderes å være lavere enn 1/100. Anleggsperioden for vindkraftanlegget er planlagt for sommeren 2020, dvs. at veien vil bli brukt som anleggsvei kun i et sommerhalvår. Det konkluderes derfor at skredrisikoen er akseptabel i henhold til Statens Vegvesen sine risikoakseptkriterier for skred på veg (NA-rundskriv 2014/08), og at det ikke er behov for avbøtende tiltak mot skred.

NVE støtter konklusjonene i skedrapport utarbeidet av Multiconsult datert 24.10.2019. For å redusere erosjonsrisiko, understreker vi viktigheten av å ha kontroll på vannet ved anleggsarbeid i sidebratt terreng, selv om det går fram av rapporten at det ikke er permanente bekker i området.

Drikkevann

Flere klagere, blant annet Haram kommune, viser til at vilkår om registrering av drikkevannskilder i godkjenningsvedtaket om MTA- og detaljplan må oppfylles før anleggsstart.

Haram Kraft har i perioden 24.-30. september befart drikkevannskildene som kan bli berørt av tiltaket. Det er også tatt vannprøver fra samtlige drikkevannskilder som kan bli berørt av tiltaket. Dette arbeidet er beskrevet i notatet «brønnvann på Haramsøya» datert 04.10.2019 utarbeidet av STIM. Denne kartleggingen og prøvetakingen før anleggsarbeidet starter opp, skal sikre status på alle drikkevannskilder som eventuelt vil kunne bli berørt av utbyggingen på øya. NVE vurderer at vilkåret om registrering av drikkevannskilder før anleggsstart er oppfylt.

Ytre Haram Vasslag og aksjonsgruppa mener mulige negative konsekvenser for drikkevannsforsyningen på Åkre og Haram ikke er tilfredsstillende utredet. Oljelekkasje fra turbinene kan få katastrofale følger. Ytre Haram Vasslag forutsetter at tiltakshaver tar alle økonomiske konsekvenser ved en eventuell forurensning. NVE viser til at rutiner ved eventuell forurensning er beskrevet i MTA- og detaljplan kap. 12. Vi mener tiltakene og rutinene som er beskrevet her, imøtekommer klagen fra Ytre Haram Vasslag og aksjonsgruppa.

NVE har vurdert klagen og vi kan ikke se at det foreligger nye opplysninger som ikke allerede er vurdert i vedtaket. Vi viser til vedtak av 30.08.2019.

Konklusjon

NVE kan ikke se at det i klagen er kommet frem nye opplysninger som gir grunnlag for å endre vårt vedtak av 30.08.2019. Klagen oversendes derfor Olje- og energidepartementet til endelig avgjørelse jmfør forvaltningsloven § 33.

Alle sakens dokumenter gjøres tilgjengelige for departementet gjennom internettløsningen SeDok.

Utsatt iverksetting

NVE besluttet den 04.10.2019 å utsette iverksettelsen av vedtak om godkjenning av detaljplan og miljø-, transport- og anleggsplan (MTA) for Haram vindkraftverk av 30.08.2019 inntil klagen på vedtaket er avgjort. I brevet ble det informert om at dette var en prosessledende beslutning som ikke kunne påklages. Den kan imidlertid overprøves av Olje- og energidepartementet på eget initiativ, eller dersom klager ber departementet om det. NVE mottok den 06.11.2019 søknad fra Haram Kraft om oppheving av beslutning om utsatt iverksettelse. NVE oversender herved henvendelsen til Olje- og energidepartementet for vurdering.

Søknad om endret vilkår vedr restriksjoner på anleggsarbeid av hensyn til fugl

I godkjenningsvedtaket om MTA- og detaljplan, satte NVE følgende vilkår av hensyn til fugl; «Anleggsarbeid mellom turbin 2 og 1, i tillegg til på turbinpunkt 1, skal ikke foregå i perioden februar – juli.» På forespørsel fra Haram Kraft, presiserte NVE i epost datert 21.10.2019 at vilkåret gjelder fra 1. februar til 31. juli, og at med anleggsarbeid menes all aktivitet. Haram Kraft klaget ikke på vedtaket/vilkåret innen fristen, men den 06.11.2019 mottok NVE en søknad fra Haram kraft om å endre den ovennevnte vilkåret til: «anleggsarbeidene skal ikke foregå innenfor perioden fra og med mars til og med mai (3 mnd)». Søknaden/henvendelsen begrunnes med at det fastsatte vilkåret, i kombinasjon med

vedtak om utsatt iverksettelse, fører til en risiko for ikke å klare å gjennomføre prosjektet i 2020 i tråd med inngåtte kontrakter. Haram Kraft begrunner søknaden med at det er mulig å hensynta relevante arter, selv med kortere restriksjonsperiode. Det vises blant annet til at vandrefalken og sjøfugl starter egglegging i april, hekking er mer robust i slutten av perioden og det har pågått landbruksaktivitet på platået i mange år. NVE mener argumentasjonen om menneskelig aktivitet og landbruk ikke kan sammenlignes med anleggsvirksomheten knyttet til etablering av vindkraftverk. Dette gjelder særlig fordi anleggsaktivitet i forbindelse med etablering av vindkraftverket er kontinuerlig forstyrrelser i området, mens menneskelig aktivitet/landbruksaktivitet foregår over kortere perioder og er av mindre støyende karakter.

Selv om henvendelsen fra Haram Kraft ikke formelt sett er en klage, mener vi det er grunnlag for å innlemme denne i klagebehandlingen. NVE viser til at vilkåret kun gjelder særlig utsatte turbiner, og vår innstilling til OED er å opprettholde vilkåret i vårt vedtak datert 30.08.2019, og vi anbefaler en presisering om at restriksjonen gjelder fra 1. februar til 31. juli.

Med hilsen

Ingunn Åsgard Bendiksen
direktør

Øyvind Leirset
seksjonssjef

Dokumentet sendes uten underskrift. Det er godkjent i henhold til interne rutiner.

Vedlegg: 1

Kopi til:

Advokatfirmaet Hjort DA v/Kjersti Cecilie Jensen
Advokatfirmaet Lund & Co DA v/Morten Heide Feiring
Andreas Haram
Andreas Ulla
Andres Olav Thyri
Anita Myklebust Ulla
Arne Follestad
Asbjørn Odd Roald
Aud og Leiv Staale Aasebø
Bendik Ulla
Birgit Oline Kjerstad
Bjørn Nogva
Bjørn Ramstadengen
Brit Heggenhougen
Christine Kobbøvik
Erling Flem
Eva Ruth Ulla

Fylkesmannen i Møre og Romsdal
Gunvor Slaatto
Guttorm Ulla
Harald Haram
Haram kommune
Haram Kraft AS
Helge Ulla
Helle Ulla Ingelsrud
Herbjørg Karin Longva
Hilde Petrine Ulla Myren
Isabella Rubie Pareliussen
Jan Rune Ulla
Jarle Åkre
Johanne Rogne
Jorunn Ulstein Fjørtoft
Jørgen Åkre
Kjetil Lervåg
Knut Hallvard Ulla
Kystverket Midt-Norge
Lars Hallvard Ulla
Lennart Welle
Maiken Talsæte
Mari Agathe Aakre Hatlestad
Marit Heggenhougen
Mattilsynet
Møre og Romsdal fylkeskommune
Naturvernforbundet i Møre og Romsdal v/Øystein Folden
Nei til vindkraftverk på Haramsøy
Norges Televisjon AS v/Trude Malterud
Norsk Ornitologisk Forening
Ottar Helge Ulla
Peder Ulla
Ragnhild Flem
Randi Kjærstad Hagerup
Steinar Åkre
Stig Henning Fjørtoft
Terje Tvedt
Åsmund Ulla